

Normaalilause ja eksistentiaalilause¹

Kielet eroavat toisistaan struktuurinsa puolesta, ja monissa tapauksissa jopa struktuuria kuvattaessa apuna käytetyt termit tarkoittavat eri kielissä eri asioita. Niinpä vasta kunkin kielen omiin tosi-seikkoihin ja edellytyksiin pohjautuvat adekvaattiset kuvaukset tarjoavat kestäväen pohjan niin kielentutkimukselle kuin -opetuksellekin, puhumattakaan eri kielten vertailusta toisiinsa. Lähtökohtana tulisi olla kuvaus, joka ensisijaisesti nojautuu tutkimusmateriaalin tarjoamiin helposti tunnistettaviin formaalisiin kriteereihin. Tällöin ei tietenkään sovi unohtaa, että konteksti, joka laajasti käsitettynä on nimenomaan semantiikkaa, viime kädessä aina ratkaisee, millainen kielellisestä ilmauksesta tulee.

Suomen kielen syntaksille on luonteenomaista, että lauseet jakaantuvat kahteen kategoriaan, jotka periaatteellisesti eroavat toisistaan jyrkästi. Toisen kategorian muodostavat *eksistentiaalilauseet* ja toisen kaikki muut, joista käytän nimitystä *normaalilauseet*. Molemmat ovat kielessä aivan tavallisia, joskin normaalilauseiden frekvenssi jo monipuolisemman tyyppivalikoimankin vuoksi yleensä on suurempi. Suomen kielen normaali- ja eksistentiaalilauseet eroavat struktuuriltaan selvästi toisistaan, ja esityksessäni selvittelen juuri tätä perusstruktuurien eroa.

1. Tarkasteltakoon aluksi muutamia suomen kielen lausetyyppejä.²

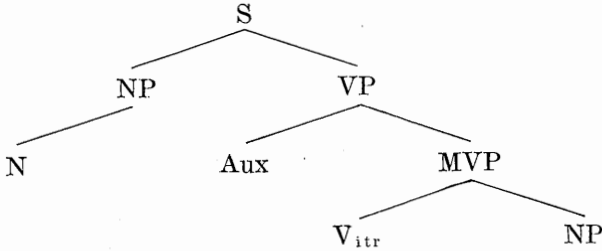
¹ Artikkelini pohjautuu osaksi Turun Yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen lisensiaattiseminaarissa 16. 2. 1972 pitämäni samanimiseen esitykseen, mutta pääosiltaan aineisto kuitenkin on jo vuosientakaista. Monista virikkeistä antaneista keskusteluista olen kiitollinen tuolloiselle esimiehelleni professori Knut Bergslandille.

² Lausestruktuurien pelkistetyissä puudiagrammeissa käytetään tavanomaisia

Tyyppi 1

- 1.1. Kissa on puussa.
- 1.2. Kissa ei ole puussa.
- 1.3. Kissat ovat puussa.
- 1.4. Kissat eivät ole puussa.

T 1

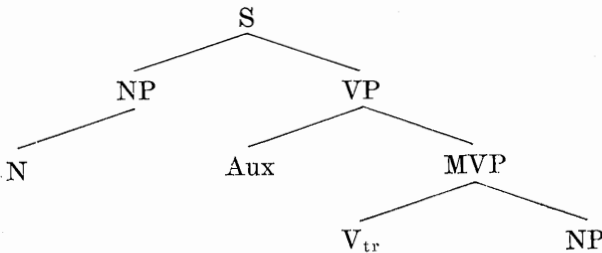
Tutkittaessa tämän ja kahden seuraavan tyyppin yksinkertaista rakennekaaviota nähdään, että kaikkien perusstruktuuri on sama. Tyypit eroavat kuitenkin selvästi toisistaan. Kaaviossa tämä VP-haarassa ilmenevä ero on osoitettu merkitsemällä V:lle eri alaindeksit: tyypissä 1 symboli V_{itr} , tyypissä 2 symboli V_{tr} ja tyypissä 3 symboli V_{kop} .

Tyyppiä 1 voidaan nimittää intransiivityypiksi (tai subjektityypiksi). Nimitys viittaa tietysti siihen, että tämän tyyppin lauseiden

Tyyppi 2

- 2.1. Poika syö omenan.
- 2.2. Poika ei syö omenaa.
- 2.3. Pojat syövät omenan.
- 2.4. Pojat eivät syö omenaa.

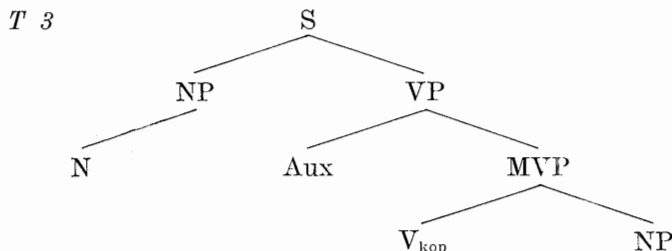
T 2

kansainvälisiä merkkejä: S = virke (sentence), NP = nominilauseke (noun phrase), VP = verbilauseke (verb phrase), MVP = pääverbilauseke (main verb phrase), N = nomini (noun), V = verbi (verb), Aux = apuaines (auxiliary). Muut käytettävät symbolit selitetään tekstissä.

Tyyppi 3

- 3.1. Mies on muurari.
- 3.2. Mies ei ole muurari.
- 3.3. Miehet ovat muurareita.
- 3.4. Miehet eivät ole muurareita.

predikaatti eli V on objektiton (intransitiivinen) verbi. (Asia voidaan ilmaista myös päinvastoin: ne verbit, jotka lausetyypissä 1 esiintyvät V:n paikalla, ovat objektittomia, intransitiivisia.) Predikaattiverbiin voi liittyä määrite, esimerkkilauseissa paikan adverbiaali, mutta yhtä hyvin tällainen määrite, siis kaavion jälkimmäinen NP, saattaa puuttuakin (*Kissa istuu / Koira haukkuu / Nuoret tanssivat / Ihmiset syntyvät ja kuolevat*). Toisaalta määritteitä voi lauseen perusstruktuurin mitenkään muuttumatta olla useita ja erilaisia (paikan-, ajan-, tavan- ym. adverbiaaleja, joina saattaa olla myös rakenteita ja lauseita). Kaavio voi siis kasvaa jälkimmäisen NP:n suuntaan pitkäksi ketjuksi, ja lauseen perusstruktuuri säilyy silti samana (*Kissa istuu parhaillaan haavojaan nuoleksien korkealla puussa pitäen kuitenkin tarkoin silmällä, ettei sitä mistään suunnasta päästä yllättämään*). Perusstruktuurin muuttumatta kaavioketju, primaarisesti tietysti itse lause, voi kasvaa muullakin tavoin (attribuutit, lauseadverbiaalit).

Tyypin 2 nimeksi sopii transitiivityyppi (tai objektityyppi). Nimi viittaa predikaattiin, jona tässä tapauksessa on objektillinen (transitiivinen) verbi. (Taas voidaan päinvastoin sanoa, että ne verbit, jotka tyypissä 2 esiintyvät V:n paikalla, ovat objektillisiä, transitiivisia.) Perusstruktuurin mitenkään muuttumatta lause (kaaviossa S:stä lähtevä ketju) voi kasvaa hyvinkin pitkäksi samaan tapaan, kuin edellisen tyypin käsittelyssä selvitettiin.

Tyypin 3 nimityksenä voi olla kopulatyypin (tai predikatiivi-

tyyppi). Erona jo käsiteltyihin tyyppeihin on se, että predikaattina on nyt ns. kopula, jona suomen kielessä yleensä on *olla* tai *tulla*. Edellisten tavoin predikaatiivityyppinenkin lause voi kasvaa, ilman että sen perusrakenne muuttuu.

Edellä on tarkasteltu struktuuridiagrammien VP-haaraa. Toistettakoon vielä, että eri tyyppjä erottavat toisistaan V:n alaindeksit, jotka yksinkertaisesti tarkoittavat erilaisia adverbiaaleja, objekteja, predikaatiivia, attribuutteja ym. koskevia rektiosääntöjä. Nämä säännöt pystytään määrittämään analysoimalla perustyyppien todellisuudessa esiintyvät variantit. Eri tyyppien jatkoanalyysissä nämä indeksit voidaan kaavioketjua jatkamalla korvata toisilla symboleilla, kunnes lopuksi morfofoneemisia sääntöjä soveltamalla tullaan pintarakenteen todellisiin muotoihin.

Nyt on aihetta kiinnittää huomio struktuuridiagrammien toiseen päähaaraan eli NP-haaraan, joka kaikissa kolmessa tyyppissä on samanlainen. Subjektina (N) on jokaisessa esimerkkilauseessa substantiivi. Todellisuudessa subjektina saattaa esiintyä mikä tahansa nomini (tai esim. rakenne, lause, referaatti). Subjekti, kaavion N, voi myös puuttua, mutta tällöinkin sen kuuluminen struktuuriin käy ilmi predikaatin muodosta. Asiaa havainnollistakoot seuraavien esimerkkilauseiden kursivoinnit:

Kun (minä) vanhaksi elän, (minä) jotakin tiedän.

Kun (sinä) vanhaksi elät, (sinä) jotakin tiedät.

Kun hän (poika jne.) vanhaksi elää, hän (poika jne.) jotakin tietää.

Kun (joku, jokin, kuka t. mikä tahansa jne.) vanhaksi elää, (joku, jokin, kuka t. mikä tahansa jne.) jotakin tietää.

Kun (me) vanhoiksi elämme, (me) jotakin tiedämme.

Kun (te) vanhoiksi elätte, (te) jotakin tiedätte.

Kun he (pojat jne.) vanhoiksi elävät, he (pojat jne.) jotakin tietävät.

Kun vanhoiksi eletään, jotakin tiedetään.

Suomen kielessä subjekti voi siis puuttua myös yksikön 3. persoonassa olevan verbinmuodon esiintyessä predikaattina, mutta lauseen perusrakenteeseen subjekti silti kuuluu. Tämän osoittava muotokriteeri on esim. possessiivisuffiksin viittaussuhde (*Kun elää ystäviensä parissa, tietää voivansa esittää mielipiteensä vapaasti*). Yksikön 3. persoonan possessiivisuffiksin viittaussuhteisiin palataan tuonnem-

pana. Toinen muotokriteeri on se, että tällaisen lauseen yksiköllinen nominiobjekti on aina *-n*-päätteinen lukuun ottamatta kardinaalilukusanvoja (kahdesta ylöspäin) ja pronominiinien akkusatiivimuotoja *minut, sinut, hänet, meidät, teidät, heidät* ja *kenet*. Ainoa tietynlainen virhetulkinnan mahdollisuus on predikatiivitapauksessa, jolloin lauseessa on päätteettömässä muodossa oleva nomini, mutta tähän seikkaan en tässä yhteydessä puutu.

Niissä tapauksissa, joissa predikaattina on yksikön 3. persoonan muoto ja perusrakenteeseen kuuluva subjekti jää ilmaisematta pintarakenteessa, subjektina on epämääräinen persoona. Semanttisesti tällainen lausetyyppi tulee germaanisten kielten tavoin lähelle passiivilauseetta. Suomen kielessä toinen tapaus, jolloin rakenteeseen kuuluva subjekti jää pintarakenteessa merkitsemättä, onkin juuri passiivi. Tällöinkin subjektina on epämääräinen persoona. Subjektin mukanaolo käy ilmi passiivin tunnuksen ohessa esiintyvistä ”persoonapäätteestä”, joka on sama kuin kolmannen persoonan suffiksi-variantti.

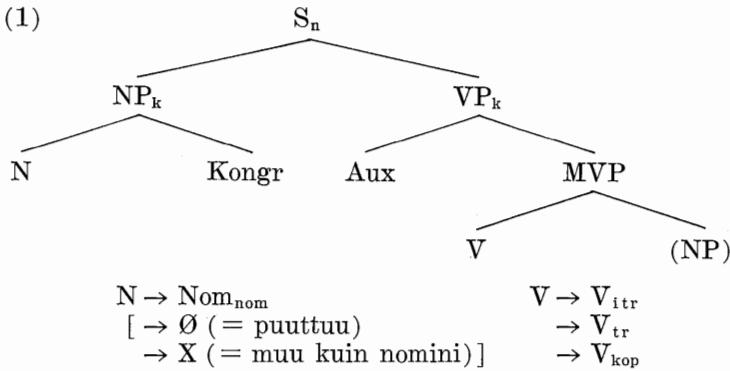
Kaikki käsitellyt kolme lausetyyppiä kuuluvat pohjimmiltaan samaan kategoriaan, jonka jäsenistä tässä esityksessä käytetään nimitystä *normaalilause*. Kolmas eli predikatiivityyppi tosin eroaa sen verran kahdesta muusta, että sitä voidaan pitää jonkinlaisena normaalilauseen erikoistapauksena. Huolimatta siitä että suomen kielessä on ja sen avulla voidaan tuottaa lukematon määrä keskenään hyvinkin erilaisia normaalilauseita, on kuitenkin osoitettavissa selvät formaaliset kriteerit, jotka määrittävät normaalilauseen.

Tärkein näistä muotokriteereistä on se, että *normaalilauseessa on kongruoiva subjekti*, ts. lauseen subjektin ja predikaatin kesken valitsee numerus- ja persoonakongruenssi (tähän viittaa seuraavassa kaaviossa sekä NP:n että VP:n alaindeksinä käytetty _K). Pintarakenteen todellisia lauseita analysoitaessa ja tuotettaessa tätä sääntöä on nominisubjektinkin osalta muutamissa tapauksissa hiukan täsmennettävä. Täsmennäminen tapahtuu lähinnä semanttisia sääntöjä sovellettaessa. Sääntöä ei sellaisenaan voi ilman muuta soveltaa myöskään niissä tapauksissa, joissa pintarakenteen subjekti puuttuu tai se on jokin muu kuin nomini. Nämä yksityiskohtaisessa lauseanalyysissa esiin tulevat täsmennykset eivät kuitenkaan ratkaisevasti horjuta normaalilauseen kongruenssisääntöä.

Toinen normaalilauseetta määrittävä muotokriteeri on se, että

lauseen nominisubjektin sija on aina nominatiivi. Tämä sääntö koskee siis myös kielteisiä normaalilauseita. Kolmas muotokriteeri on sanajärjestys. *Normaalipainotteisen normaalilauseen sanajärjestys on suora*, ts. subjektin paikka on predikaatin edellä. Sanajärjestykseen palataan jäljempänä.

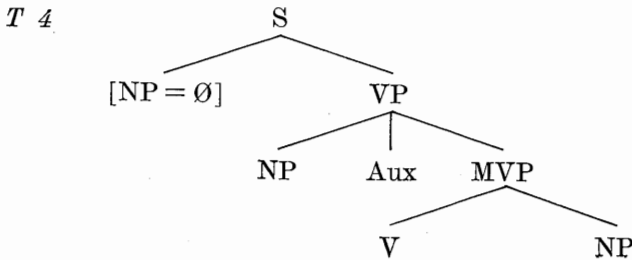
Merkitsemällä normaalilauseen symboliksi S_n ja ottamalla huomioon esitetyt formaaliset kriteerit voidaan normaalilauseen perusrakenteen pelkistetty puudiagrammi piirtää seuraavaan tapaan:

2. Toiseksi tarkasteltakoon edellisistä poikkeavia lausetyyppejä.

Tyyppi 4

- 4.1. Huoneessa on pöytä.
- 4.2. Huoneessa ei ole pöytää.
- 4.3. Huoneessa on pölyä.
- 4.4. Huoneessa ei ole pölyä.
- 4.5. Huoneessa on valaisimet.
- 4.6. Huoneessa ei ole valaisimia.
- 4.7. Huoneessa on ihmisiä.
- 4.8. Huoneessa ei ole ihmisiä.

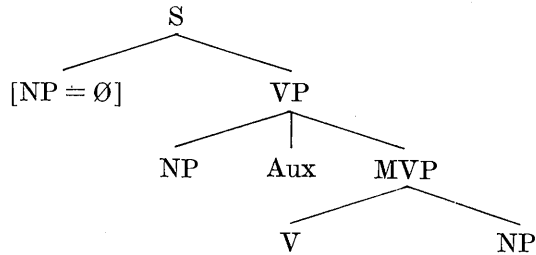

Tyyppi 5

- 5.1. Pojalla on koira.
- 5.2. Pojalla ei ole koiraa.
- 5.3. Pojalla on leipää.
- 5.4. Pojalla ei ole leipää.
- 5.5. Pojalla on kouluvaatteet.
- 5.6. Pojalla ei ole kouluvaatteita.
- 5.7. Pojalla on ystäviä.
- 5.8. Pojalla ei ole ystäviä.

- 5.9. Pojalla on minut.
- 5.10. Pojalla ei ole minua.

T 5

Puudiagrammeista näkyy, että kummankin tyyppin syntaktinen perusstrukturi on sama. Nämä tyypit 4 ja 5 edustavat suomen kielen lauseiden toista pääkategoriaa, jonka jäsenistä on totuttu käyttämään nimitystä *eksistentiaalilause*. Tyyppi 5 eli ns. omistuskonstruktio erottuu kuitenkin sen verran selvästi omaksi tyyppikseen, että sitä voi pitää eksistentiaalilauseen erikoistapauksena. (Poikkeava on oikeastaan vain yhdeksäntenä mainittu (5.9.) verraten harvinainen esimerkkitapaus, joka yleistettynä kuuluisi *jollakulla t. jollakin on minut / sinut / hänet / meidät / teidät / heidät*, kysyessä myös *kenet*.)

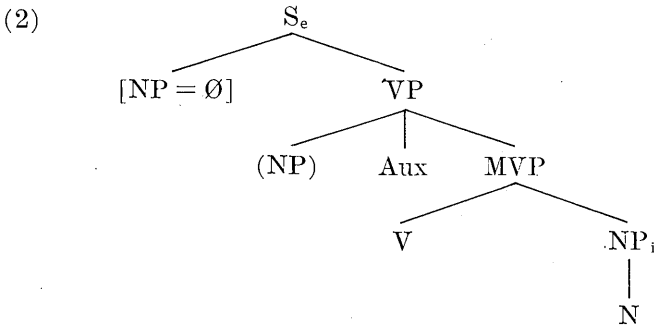
Normaalilauseen tavoin eksistentiaalilausekin voi kasvaa, ilman että sen perusrakenne muuttuu miksikään. Niinpä todellisuudessa pintarakenteen eksistentiaalilauseet saattavat erota toisistaan suuresti. Tästä huolimatta myös eksistentiaalilause voidaan määrittää formaalisin kriteerein.

Yksi muotokriteeri on se, että *eksistentiaalilauseen* predikaattina on intransitiiviverbi, ts. *predikaatin yhteydessä ei koskaan voi esiintyä objektia eikä predikatiivia. Morfologisesti predikaatti on aina samannäköinen kuin yksikön 3. persoonan taivutusmuoto.*

Toinen muotokriteeri koskee subjektia. *Eksistentiaalilauseessa ei ole kongruoivaa subjektia*. Tavallaan eksistentiaalilauseen struktuuri-diagrammista siis puuttuu normaalilauseen toista päähaaraa vastaava NP-haara.³ *Eksistentiaalilauseen nominisubjektin sija on nominatiivi-akkusatiivi tai partitiivi*. Myönteisen eksistentiaalilauseen subjektin sijan ratkaisevat semanttiset kriteerit; sitä vastoin silloin, kun eksistentiaalilauseeseen kohdistuu lausenegaatio, subjekti on aina partitiivissa.

Kolmas muotokriteeri on se, että *normaalipainotteisen eksistentiaalilauseen sanajärjestys on epäsuora*, ts. subjektin paikka on predikaatin jäljessä. Yleensä predikaattia edeltää jokin adverbiaalimäärite. Vaikka tällainen määrite ei olekaan obligatorinen, voi sen kuitenkin katsoa kuuluvan eksistentiaalilauseen perusstruktuuriin. Tavallisimmin määrite on lokatiivi- tai habitiiviadverbiaali, kuten tyyppiesimerkeissä, mutta verraten yleisiä ovat myös temporaali- ja predikatiiviadverbiaali (*Iltaisin on kurettu / Vastaaajina on nuoria ja vanhoja*).

Kun merkitään eksistentiaalilauseen symboliksi S_e ja otetaan huomioon edellä luetellut formaaliset kriteerit, voidaan eksistentiaalilauseen perusstruktuurin pelkistetty puudiagrammi piirtää seuraavanlaisiksi:⁴

$V \rightarrow V_{itr, y3p}$

$N \rightarrow \text{Nom}_{\text{nom-akk, part}}$
(Jos) $S_e + \text{neg}$ (silloin aina)

$N \rightarrow \text{Nom}_{\text{part}}$

[$\rightarrow X$ (= muu kuin nomini)]

³ Lausediagrammissa esiintyvän syvärakenteen NP:n ilmaisimeksi voitaisiin eksistentiaalilauseissa ehkä lähinnä ajatella predikaattia edeltävää adverbiaalimääritettä, jollainen usein on eksistentiaalilauseessa ns. psykologisena subjektina,

3. Kaaviossa jälkimmäisen NP:n alaindeksi $_1$ tarkoittaa niitä sääntöjä, jotka määrittävät eksistentiaalilauseen subjektin esiintymisen. Mielenkiintoista on todeta, että tämä alaindeksi $_1$ on sama kuin normaalilauseisiin kuuluvan passiivilauseen objektin vastaavanlainen alaindeksi (jäljempänä olevassa kaaviossa $_x$). Eksistentiaalilauseen subjektin käytön määrittävät säännöt ovat siis mutatis mutandis aivan samat kuin passiivilauseen objektin käytön määrittävät säännöt. Tämä asia on todettavissa seuraavista esimerkeistäkin:

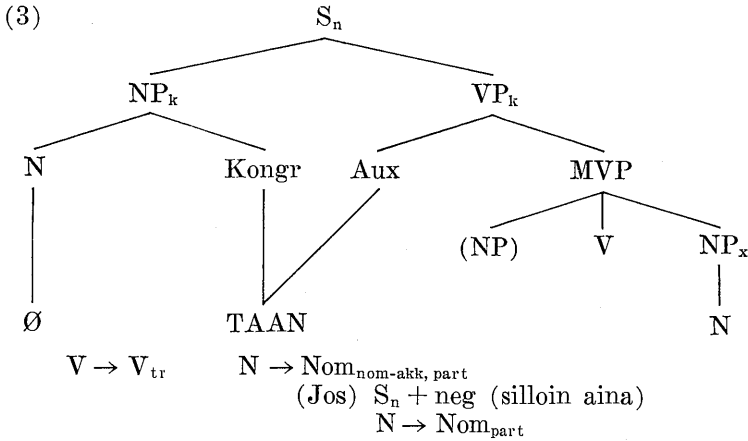
- 1.1. Metsässä oli karhu.
- 2.1. Metsässä nähtiin karhu.
- 1.2. Metsässä ei ollut karhua.
- 2.2. Metsässä ei nähty karhua.
- 1.3. Metsässä oli lunta.
- 2.3. Metsässä nähtiin lunta.
- 1.4. Metsässä ei ollut lunta.
- 2.4. Metsässä ei nähty lunta.
- 1.5. Metsässä oli juhlat.
- 2.5. Metsässä pidettiin juhlat.
- 1.6. Metsässä ei ollut juhlia.
- 2.6. Metsässä ei pidetty juhlia.
- 1.7. Metsässä oli marjoja.
- 2.7. Metsässä poimittiin marjoja.
- 1.8. Metsässä ei ollut marjoja.
- 2.8. Metsässä ei poimittu marjoja.

- 1.9. *Metsässä oli hänet.
Vrt. Pojalla oli hänet.
- 2.9. Metsässä nähtiin hänet.
- 1.10. Metsässä ei ollut häntä.
- 2.10. Metsässä ei nähty häntä.

Normaalilauseisiin kuuluvan nominiobjektillisen passiivilauseen pelkistetty rakennekaavio voisi olla seuraavanlainen:

kuten esityksessäkin jäljempänä mainitaan. Suomen kielen eksistentiaalilauseetta vastaavissa tapauksissa tämän syvärakenteen NP:n ilmaisimena esiintyy esim. monissa germaanisissa kielissä usein ns. ennakkosubjekti (anticipatory subject) (engl. *there* t. *it*, ruots. *det* jne.), mihin seikkaan en kuitenkaan tässä yhteydessä voi yksityiskohtaisesti puuttua.

⁴ $V_{itr, ysp}$ tarkoittaa, että intransitiivisen predikaattiverbin muoto on samanlainen kuin yksikön 3. persoonan taivutusmuoto. NP_1 = eksistentiaalilauseen inkongruentti subjekti.

4. Normaalilauseisiin kuuluvan passiivilauseen nominiobjektin ja eksistentiaalilauseen nominisubjektin muoto on siis sama ja myös kummankin käyttöä määrittävät säännöt ovat periaatteessa aivan samat. Nyt voidaan tietenkin kysyä, onko eksistentiaalilauseeseen subjektin sijoina pidettäväkin akkusatiivia ja partitiivia ja onko tarkoituksenmukaista eksistentiaalilauseeseen subjektin asemesta puhua ehkä eksistentiaalilauseeseen objektista.⁵ Nimityskysymykset sinänsä eivät

⁵ Sekä eksistentiaalilauseen ja passiivilauseen että toisaalta eksistentiaalilauseeseen subjektin ja transitiivilauseeseen objektin yhtäläisyyksiin ovat useat tutkijat ennenkin kiinnittäneet huomiota; ks. esim. Osmo Ikola, Lauseopin kysymyksiä s. 19— ja Osmo Ikola, Uusi kielitieteellinen teoria ja koulukielioppi; Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XI s. 13—14 sekä Paavo Siro, Suomen yksinäisilauseen perustavia ongelmia; Sananjalka 2 s. 46—47. Professori Kalevi Wiik taas on Turussa äskettäin pitämässään esitelmässä käsityksensä esittänyt, että eksistentiaalilauseeseen subjekti etärakenteessa olisikin objekti.

Vaikka edellä jo on osoitettu, että eksistentiaalilauseeseen subjekti morfologisesti käyttäytyy samoin kuin passiivilauseeseen objekti, on eksistentiaalilauseeseen subjekti kielen pintarakenteessa käsittääkseni pidettävä erillään niin normaalilauseeseen subjektista kuin objektistakin. Objektilliset lauseet kuuluvat normaalilauseisiin ja niiden perusrakenteeseen kuuluu myös subjekti, puudiagrammin NP-haara, joka eksistentiaalilauseista puuttuu.

Toisaalta on kiinnitetty huomiota myös predikatiivin ja eksistentiaalilauseeseen subjektin yhtäläisyyksiin; ks. esim. Norman Denison, *The Partitive in Finnish* s. 109—.

Tässä yhteydessä on aihetta huomauttaa siitä, että käytännössä joissakin tapauksissa rajankäynti juuri eksistentiaalilauseeseen ja normaalilauseisiin kuuluvan predikatiivityypin välillä saattaa olla kaikkein ongelmallisinta. Näitä tapauksia en kuitenkaan käsittele tämänkertaisessa esityksessäni.

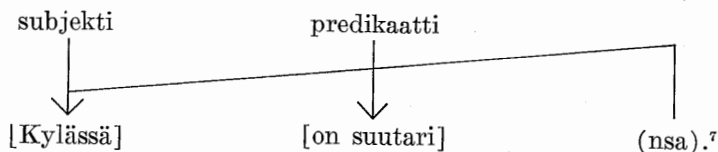
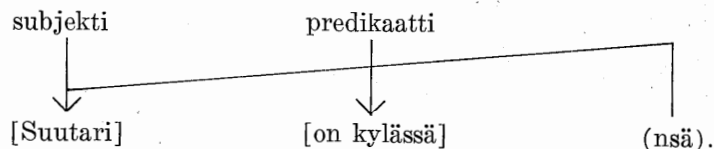
kielen todellisen pintarakenteen selvittämisen kannalta tietenkään ole ratkaisevia, mutta ensiarvoisen tärkeää sitä vastoin on selvittää olemassa olevat todelliset erot. Yksi tällainen ero on se, että *suomen kielen eksistentiaalilauseen subjekti on syntaktisesti (ja morfologisesti) kokonaan toinen jäsen kuin normaalilauseen subjekti. Kielessä on siis olemassa kaksi toisistaan ratkaisevasti eroavaa lause-tyyppiä: normaalilause ja eksistentiaalilause.* Tämä syvälinen kahtiajako ulottuu myös peruslauseiden erilaisiin transformaatioihin, ennen muuta ns. lauseenvastikkeisiin.

5. Ennen lauseenvastikkeisiin siirtymistä on aihetta palata suomen kielen sanajärjestykseen. Tunnetusti sanajärjestyksellä ei suomen kielessä ole lähimainkaan niin keskeistä merkitystä kuin esim. useissa indoeurooppalaisissa kielissä. Yleensä sanotaankin, että suomen kielen sanajärjestys on vapaa. Tämä tietysti tarkoittaa sitä, että pelkkä sanajärjestyksen muutos ei suomessa yleensä aiheuta lauseen merkityksen muuttumista, mikä ei kuitenkaan aina pidä paikkaansa. Niinpä on kaksi aivan eri asiaa, sanotaanko *Suutari on kylässä vai Kylässä on suutari.* Tässä yhteydessä on tietysti muistettava, että sanajärjestys on varsin kiinteästi kytkeytynyt painoon, intensiteettiin ja muihinkin kielen ns. prosodisiin ominaisuuksiin. Toisaalla tapahtunut muutos aiheuttaa helposti, joskaan ei välttämättä, muutoksen toisaalla. Mainitut esimerkkilauseet ja niitä vastaavat ovat kuitenkin normaalipainotteisia, joten ainoa selvä ero niiden välillä merkitystä lukuun ottamatta käsittääkseni on sanajärjestys. Edellä esitettyjen formaalisten kriteerien perusteella voidaan päätellä, että esimerkeistä ensimmäinen on normaalilause (suora sanajärjestys), jälkimmäinen taas eksistentiaalilause (epäsuora sanajärjestys; predikaatin edellä lisäksi paikanmääräite).

Myös muiden syntaktisten kriteerien avulla on mahdollista todeta, että edellisen lauseen *suutari* ja jälkimmäisen lauseen *suutari* syntaktisesti ovat kaksi eri asiaa. Aina voidaan kriteerinä käyttää negatiota: *Suutari on kylässä / Suutari ei ole kylässä* ja *Kylässä on suutari / Kylässä ei ole suutaria.* Hyvän formaalisen kriteerin tarjoaa myös possessiivisuffiksi. Suomessahan yksinään käytetty kolmannen persoonan possessiivisuffiksi viittaa tunnetusti yleisimmin lauseen subjektiin.⁶ Lauseessa *Suutari on kylässänsä* possessiivisuffiksi *nsä*

⁶ Ks. esim. Suomen kielen käsikirja s. 175—176. Possessiivisuffiksien käyttöä

viittaa siis lauseen subjektiin, joka on *suutari*. Sama asia voitaisiin, ehkä onnistuneemminkin, ilmaista sanomalla, että juuri possessiivisuffiksi *nsä* osoittaa sanan *suutari* lauseen subjektiksi; jälkimmäiseen lauseeseen liittynyt possessiivisuffiksi osoittaa vastaavaan tapaan subjektiksi sanan *kylässä*:

Possessiivisuffiksin subjektiksi osoittama jäsen on ns. psykologinen subjekti, koska kysymyksessä ovat normaalipainotteiset lauseet. Normaalilauseessa psykologinen subjekti on myös kieliopillinen subjekti, mutta esimerkkilauseesta vastaavissa normaalipainotteisissa eksistentiaalilauseissa asia on toisin. Niissä psykologinen subjekti on predikaattia edeltävä määräite, joka possessiivisuffiksillisissa tapauksissa useimmiten on habitiivinen. Seuraavat näytteet ovat peräisin kolmesta teoksesta, joista olen poiminut yhteensä 50 vastaavanlaista esimerkkiä. Teokset ovat Pentti Haanpään ”Jutut” (= J), Toivo Pekkasen ”Tehtaan varjossa” (= TV) ja F. E. Sillanpään ”Miehen tie” (= MT).

ja tehtäviä on yksityiskohtaisesti käsitellyt Eeva Lindén, kirjakielen osalta erityisesti artikkelissaan ”Kolmannen persoonan possessiivisuffiksin tehtävistä suomen kirjakiellessä”; Vir. 1962 s. 216—.

⁷ Voitaisiin tietysti ajatella, että possessiivisuffiksi tässä jälkimmäisessä lauseessa olisikin kytkettävä *kylässä*-sanaan, jolloin siis saataisiin lause: *Kylässänsä on suutari*. Tällöin possessiivisuffiksi jälleen osoittaisi subjektiksi *suutarin*. Näin asia tietysti onkin, mutta nyt on vain huomautettava siitä, että tämä normaalilause ei enää ole normaalipainotteinen, mikä muuten näkyy siitäkin, että luonteva sanajärjestys tässä tapauksessa olisi toinen: *Kylässänsä suutari on*.

Mutta *kaikella* on rajansa (J 116) / Ja keltaisessa *postivaunussa* oli oma miehistönsä (J 207) / Sillä *ruoskaniskulla* oli vaikutuksensa (J 220) / — — vaikka *ketuillakin* on siellä luolansa (J 307) / — — mutta *väkijuomillakin* lienee siinä osansa (J 323) / Mutta konepajan *työtönsä* oli ylpeytensä ja ylemmät ja alemmat piirinsä — — (TV 32) / *Hänellä* on yllään sininen pukunsa — — (TV 64) / *Eemilillä* on myöskin varma käsityksensä siitä — — (TV 77) / Niin, *miehessä* on muutakin kuin ulkopuolensa (TV 136) / — — *moottoreilla* on vakituinen sijansa hänen ajatuksissaan (TV 197) / — — jossa *äidillä* ja *sisarella* on vuoteensa (TV 220) / Nyt *hänellä* on vain ullakkokamarinsa, omat ajatuksensa, persoonallinen tilintekonsa (TV 254) / — — sillä *hänellä* tosiaan oli yllänsä leveäperäiset siniset virkahousunsa — — (MT 146) / Siinä on *tanssissakin* sellaiset pienet makumerkkinsä — — (MT 161).

Suomen kielen sanajärjestys on vapaa, mutta se ei suinkaan ole mielivaltainen. Normaali-painotteisen normaalilauseen sanajärjestys on suora ja normaali-painotteisen eksistentiaalilauseen sanajärjestys on epäsuora.⁸ Tästä yleissäännöstä poikkeamiset ovat kuitenkin aivan tavallisia nimenomaan normaalilauseiden puolella, mikä ainakin osaksi johtunee siitä, että normaalilauseiden tyyppikategoria on huomattavasti laajempi kuin eksistentiaalilauseiden. Sanajärjestyksen muuntelun keskeinen syy suomen kielessä on psykologisen predikaatin "nostaminen" lauseen painavimpaan kohtaan, tavallisimmin alkuun tai loppuun. Tätä muuntelua eli siis sanajärjestyksen vapautta voidaan käyttää hyväksi niin kauan, kuin kielen syntaktisen ja

⁸ Laajaan aineistoon pohjautuvaa kokonaisuutena suomen kielen sanajärjestyksestä ei ole olemassa. Monet tutkijat ovat kuitenkin eri yhteyksissä laajastikin käsitelleet sanajärjestykseikkoja. Erityisesti on mainittava Eeva Lindénin monet Virittäjässä julkaisemat artikkelit: Suomen kielen sanajärjestyksestä, Vir. 1947 s. 324—331; Inversio verbinmääräyksellä alkavissa lauseissa, Vir. 1952 s. 89—93; Kieltolauseen sanajärjestyksestä suomen kirjakielissä, Vir. 1963 s. 214—226; Inversiosta ja lausepainotuksesta, Vir. 1967 s. 359—367; Inversiosta ja lausepainotuksesta, Vir. 1968 s. 17—26; Suomen kielen sanajärjestysuudistuksesta ja sen toteuttamisesta käytännössä, Vir. 1969 s. 105—117. — Painotusta ja myös sanajärjestyksestä käsittelee Tauno Nurmelmän artikkeli "Sanojen ja sanaryhmien painotuksen merkityksestä suomen kielessä", Vir. 1934 s. 172—181. — Subjektin ja predikaatin sijainnista eksistentiaalilauseessa, jonka sanajärjestyksestä tässä esityksessä lähinnä koskettelen, sanoo Osmo Ikola seuraavan: "Subjektin ja lauseessa psykologisena predikaattina ja on normaalipainotteisessa väitöslauseessa aina predikaatin jäljessä." (Lauseopin kysymyksiä s. 48).

morfologisen tason formaaliset kriteerit pitävät huolen siitä, ettei sanajärjestyksen muuntelu aiheuta häiriötä semanttisessa tasossa. Häiriöiden vaara lienee suurin silloin, kun eksistentiaalilauseeseen päätteettömässä yksikön nominatiivi-akkusatiivissa oleva subjekti siirtyy pois normaalipaikaltaan predikaatin jäljestä. Tällaiset tapaukset ovatkin havaintojeni mukaan käytännössä hyvin harvinaisia, kuten myös seuraavasta tilastosta voi päätellä.

<i>Tyyppi 4</i>	<i>TV</i>	<i>MT</i>
4.1. Huoneessa on pöytä.	111	130
4.1.1. On huoneessa pöytä.	7	13
4.1.2. On (olemassa) pöytä.	17	13
4.1.3. On pöytä huoneessa.	—	1
4.1.4. Huoneessa pöytä on.	—	1
4.2. Huoneessa ei ole pöytää.	19	19
4.2.1. Ei ole (olemassa) pöytää.	4	5
4.2.2. Ei pöytää ole (olemassa).	7	2
4.2.3. Pöytää ei ole (olemassa).	21	2
4.2.4. Ei pöytää ole huoneessa.	—	5
4.2.5. Huoneessa pöytää ei ole.	—	5
4.3. Huoneessa on pölyä.	67	46
4.3.1. Pölyä on (huoneessa).	17	6
4.3.2. On (olemassa) pölyä.	22	25
4.3.3. Pölyä on (olemassa).	16	15
4.3.4. Pölyä huoneessa on.	—	15
4.3.5. On pölyä huoneessa.	—	8
4.3.6. Huoneessa pölyä on.	—	2
4.4. Huoneessa ei ole pölyä.	27	14
4.4.1. Pölyä ei ole huoneessa.	4	2
4.4.2. Pölyä (huoneessa) ei ole.	8	2
4.4.3. Ei ole (olemassa) pölyä.	8	12
4.5. Huoneessa on valaisimet.	5	12
4.5.1. On valaisimet (huoneessa).	1	1
4.6. Huoneessa ei ole valaisimia.	2	—
4.7. Huoneessa on ihmisiä.	27	36
4.7.1. Ihmisiä on huoneessa.	29	7
4.7.2. Ihmisiä huoneessa on.	6	1
4.7.3. On (olemassa) ihmisiä.	16	8
4.7.4. On ihmisiä huoneessa.	—	1
4.7.5. On huoneessa ihmisiä.	—	4
4.7.6. Huoneessa ihmisiä on.	—	1
4.8. Huoneessa ei ole ihmisiä.	4	—
4.8.1. Ihmisiä ei ole (olemassa).	4	1
4.8.2. Ei ole (olemassa) ihmisiä.	—	5
	<hr/>	
	Yhteensä 449	420

<i>Tyyppi 5</i>	<i>TV</i>	<i>MT</i>
5.1. Pojalla on koira.	79	48
5.1.1. On pojalla koira.	3	11
5.1.2. Koira pojalla on.	3	4
5.1.3. On koira pojalla.	1	—
5.1.4. Pojalla koira on.	—	1
5.2. Pojalla ei ole koiraa.	27	14
5.2.1. Koiraa pojalla ei ole.	2	—
5.3. Pojalla on leipää.	54	25
5.3.1. Leipää pojalla on.	7	2
5.3.2. On pojalla leipää.	3	6
5.3.3. Leipää on pojalla.	—	2
5.3.4. Pojalla leipää on.	—	1
5.4. Pojalla ei ole leipää.	53	16
5.4.1. Leipää pojalla ei ole.	6	—
5.4.2. Ei ole pojalla leipää.	1	8
5.4.3. Pojalla ei leipää ole.	—	3
5.4.4. Ei leipää ole pojalla.	—	1
5.5. Pojalla on kouluvaatteet.	27	19
5.5.1. Kouluvaatteet pojalla on.	4	—
5.6. Pojalla ei ole kouluvaatteita.	3	2
5.7. Pojalla on ystäviä.	30	13
5.7.1. Pojalla ystäviä on.	—	2
5.7.2. On pojalla ystäviä.	—	1
5.7.3. Ystäviä pojalla on.	—	1
5.8. Pojalla ei ole ystäviä.	10	6
5.8.1. Ystäviä pojalla ei ole.	3	—
5.9. Pojalla on minut.	—	—
5.10. Pojalla ei ole minua.	—	—

Yhteensä 316 186

<i>Tyyppi X</i>	<i>TV</i>	<i>MT</i>
X.1. Joskus on (olemassa) jokin.	22	6
X.2. On joskus (olemassa) jokin.	1	—
X.3. Joskus ei ole (olemassa) jotakin.	3	—
X.4. Ei ole (olemassa) jotakin joskus.	—	3
X.5. Jotakin syystä on (olemassa) jotakin.	5	1
X.6. Joskus on (olemassa) jotakin.	11	8
X.7. Jotakin joskus on (olemassa).	1	4
X.8. Joskus ei (jossakin) ole jotakin.	2	2
X.9. Jotakin ei joskus ole (olemassa).	1	—
X.10. Joskus on (olemassa) joitakin.	10	7
X.11. Joitakin on (olemassa) joskus.	—	2
X.12. Joskus ei ole (olemassa) joitakin.	2	1

Yhteensä 58 34

Tarkkailuni kohteena oli Pekkasen ”Tehtaan varjossa” ja Sillanpään ”Miehen tie” -romaanien eksistentiaalilauseiden sanajärjestys.⁹ Sijoittelin näistä romaaneista yhteensä 1.463 eksistentiaalilauseetta tilastojen osoittamiin sanajärjestystyyppeihin. Näistä 519 sijoittui suoraan tyyppiin 4 (lokatiiviadverbiaali + predikaatti + subjekti) ja 426 tyyppiin 5 (habitiiviadverbiaali + predikaatti + subjekti). Kaikkiaan siis 945 lausetta 1.463:sta eli suunnilleen kaksi kolmannesta sijoittui eksistentiaalilauseen perusstruktuurin mukaiseen edellä tarkastelun kohteena olleeseen ihannetyyppiin. Tätä merkitsevämpi on mielestäni se huomio, että kyseisessä aineistossa on tuskin ollenkaan, korkeintaan aivan muutamia, sellaisia eksistentiaalilauseita, joita jokin mainituista eksistentiaalilauseen muotokriteereistä ei erottaisi normaalilauseesta. On tosin huomautettava siitä, että juuri rajatapauksissa lauseiden identifiointi luonnollisesti on vaikeinta ja myös virhetulkinnan mahdollisuudet ovat suurimmat.

6. Pelkin muotokriteerein ei suomen kielen eksistentiaalilauseetta luonnollisesti pystytä tyhjentävästi määrittämään. Formaalisten syntaksin sääntöjen lisäksi tarvitaan semanttisia sääntöjä, joihin edelläkin jo on viitattu. Sääntöjen soveltamisjärjestys on käsittääkseni yleensä kuitenkin se, että syntaktiset tulevat ensin. Tässä yhteydessä koskettelen lyhyesti vain paria merkitysseikkaa.

Eksistentiaalilauseen predikaatti ilmaisee tunnetusti ensi sijassa olemassa olemista, olemaan tulemista, olemasta lakkaamista, liikettä tai siirtymistä toiseen olotilaan. Lisäksi subjektin tarkoitetta ei esitetä aktiivisesti toimivana eikä tekemistä käsitetä distributiiviseksi, vaan kollektiiviseksi.¹⁰ Varsin tavallisten väärintulkintojen välttä-

⁹ Havaintoni eivät pyri olemaan täydellisiä edes eksistentiaalilauseiden tunnistamisen osalta, saati sitten usein varsin mutkikkaiden lauseiden sijoittelussa tilastossa käyttämiini verraten yksinkertaisiin esimerkkityyppeihin. Tilaston ainoa tarkoitus on vahvistaa sitä käsitystä, että eksistentiaalilauseen normaali sanajärjestys on epäsuora — (adverbiaali +) predikaatti + subjekti — ja että sanajärjestystä voidaan käyttää eksistentiaalilauseen yhtenä muotokriteerinä, koska käytännöllisesti katsoen aina silloin, kun sanajärjestys poikkeaa tästä normaalista, jokin muu muotokriteeri pitää eksistentiaalilauseen erillään normaalilauseista. Tältä osin tilaston puutteellisuudet ja virheet eivät luullakseni tulosta ratkaisevasti horjuta.

¹⁰ Ks. esim. Osmo Ikola, Lauseopin kysymyksiä s. 49 ja Suomen kielen käsikirja s. 264.

miseksi olisi mielestäni selvästi korostettava sitä seikkaa, että predikaatin laatu sinänsä ei ole ratkaiseva; se on pikemminkin seuraus kuin syy.

Merkitsin edellä jo mainituista Pekkasan ja Sillanpään romaaneista muistiin yhteensä viitisenkymmentä sellaista lausetta, joiden predikaattina on nimenomaan *olla* (*olemassa*). Näistä runsaat kolmekymmentä on eksistentiaalilauseita, kun taas alun toista kymmentä eli suunnilleen neljäsosa on normaalilauseita. Jälkimmäisiin kuuluvat esim. seuraavat:

Hän on syntynyt maalla, kuten useimmat tämän kaupungin — *joka ei vielä ole ollut olemassa edes viittäkymmentä vuotta* — vanhemmista asukkaista (TV 12) / — — hän nykyään tarttui kaikkiin elämän vakaviin tehtäviin, *jotka olivat miehiä varten tässä maailmassa* (TV 32) / *Tietystikin he ovat joka päivä olemassa hänen ympärillään* (TV 74) / *Miksi he ovat olemassa* — — (TV 75) / Hän tuntee nyt joka tapauksessa mielihyvää siitä, *että Elsa on olemassa* (TV 153) / — — *se [= omatunto] on olemassa juuri sitä varten*, että se antaa huutia sellaisille heikkouksille (TV 165) / Ei, hän ei lupaa mitään, *siteet ovat olemassa syvemmillä kuin mikään lupaus*, joka voidaan milloin tahansa rikkoa (TV 166) / Luulisi melkein, että *nuo silmät ovat olemassa vain sitä varten*, että ne kätkevät hänen ajatuksensa (TV 204) / *Alma on myös olemassa* (MT 225) / — — että he — — — alkaisivat elää yksinkertaisesti sitä elämää, *jota varten he olivat olemassa* — — (MT 227).

Tällaisissa tapauksissa, joissa predikaattina on ”eksistenssi-verbien” kulmakivi *olla olemassa*, saattavat mielipiteet lausetyypejä identifioitaessa mennä pahastikin ristiin. Identifiointi käy kuitenkin sitä yksinkertaisemmaksi, mitä kauemmas semanttisessa mielessä edetään *olla* (*olemassa*) -predikaattityypistä. Samalla myös normaalilauseiden lukumäärän suhteellinen osuus kasvaa.

Eksistentiaalilauseiden käsittelyn yhteydessä paljon kosketeltu asia on ns. spesies eli sen seikan ilmaiseminen, onko kyseessä jokin tietty, tunnettu, määräsuuruinen, ennen mainittu vai tietämätön, tuntematon, epämääräinen, ennen mainitsematon.¹¹ Spesioksen ilmaiseminen onkin kieltämättä tärkeä asia, mutta mitään keskeistä asemaa

¹¹ Ks. Lauri Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys (kolmas, korjattu ja lisätty painos) s. 413—416 sekä siinä mainittua kirjallisuutta.

sille ei suomen kielessä käsittääkseni voida antaa; sekin on pikemmin seuraus kuin syy. Selitys on yksinkertainen: suomen kielessä ei ole olemassa mitään sellaista spesieskategoriaa kuin ns. artikkelikielissä, joissa spesies voidaan tiettyjen formaalisten kriteerien avulla rajata. Tämä ei tietenkään merkitse sitä, että suomalainen ei pystyisi ilmaisemaan tunnetun ja tuntemattoman, määräisen ja epämääräisen eroa. Näiden seikkojen ilmaiseminen on suomen kielessä kuitenkin yleensä monien eri osatekijöiden summa; ts. suomen kielessä on kysymyksessä ilmiö, josta käyttäisin nimitystä *kontekstispesies*. Aivan erityisesti tämä koskee notiivista spesiestä, kun taas kvantitatiivisen spesieksen definiittisyys ja indefiniittisyys kytkeytyy verraten kiinteästi nominatiivi-akkusatiivin ja partitiivin vaihteluun.

Ikolan eksistentiaalilauseen määritelmässä ei tältäkään osin ole huomauttamista: "Monikon nominatiivissa oleva subjekti tarkoittaa tällöin aina jotakin kokonaisuutta ja on siis kvantitatiiviselta spesiekseltään definiittineh. Subjekti on lauseessa psykologisena predikaattina ja on normaalipainotteisessa väitöslauseessa aina predikaatin jäljessä. Ellei sanan leksikaalinen merkitys tai lauseyhteys osoita subjektia notiiviselta spesiekseltään definiittiseksi, niin se on indefiniittinen."¹² Toisin kuin usein kuulee väitettävän, myös sellaiset eksistentiaalilauseet, joiden subjekti notiiviselta spesiekseltäänkin on definiittinen, ovat täysin mahdollisia, eivätkä ne edes ole kovin harvinaisia. Seuraavat esimerkit ovat Pekkasen ja Sillanpään puheena olleista kahdesta romaanista, joista yhteensä poimin viidettäkymentä vastaavanlaista eksistentiaalilauseetta.

Sinua ei näy juuri koskaan missään (TV 45) / *Tosin maassa on kieltolaki* — — (TV 133) / *Kas, tuossa on se, mitä hän etsii* (TV 159) / — — *hänellä on koti ja äiti, veljet ja sisaret, Elsa ja Eliisa* (TV 191) / — — *täällä on ristiässä ja ristikuningas* — — (TV 204) / *Yht'äkkiä ilmestyy luukulle Reijonen* (TV 240) / *Eeroa ei ole enää* — — (TV 243) / — — *että etäisessä Vormistossa oli Alma niminen tyttö* — — (MT 16) / *Siellä päin jossain oli myös Jaskari* — — (MT 40) / — — *ja siellä pankissa on lisäksi ne rahat, loput siitä, mitä Anni toi* (MT 45) / *Tässä oli arkku ja siellä oli — se joka siihen piti laskettaman* (MT 57) / *Nyt oli vain viereisessä huoneessa poikalapsi, josta sen isovanhemmat olivat tänään jotain lausuneet* (MT 65) / *Olihan talossa isäntäkin, hyvä*

¹² Lauseopin kysymyksiä s. 48—49.

mies ja kyllä työhön pystyvä, mutta sieraimissa sen sentään on varsan henki (MT 77) / Onhan tuolla *Jaskan hanko* — — (MT 115) / Siellä oli *Alma* — — (MT 180) / Ei ole enää täällä edes sitä *Tiirikkaa* (MT 247).

Eksistentiaalilauseiden semanttisessa puolessa riittäisi tarkastelemista enemmänkin. Niinpä seuraavan esimerkkiparin tapaiset eksistentiaalilauseet antavat miettimisen aihetta:

Uudisraiviolle kasvoi nopeasti oras.
Uudisraiviolle kasvoi nopeasti orasta.

Tavallisesta käytännöstä poikkeavasti predikaattiverbiin liittyy näissä toiminnan laatua määrittävä adverbi ja toiseksi nominatiiviakkusatiivin ja partitiivin vaihtelu ilmaisee lähinnä resultatiivisuuden ja irresultatiivisuuden vaihtelua aivan kuten vastaavissa objekti-tapauksissa.

7. Edellä huomautettiin jo siitä, että normaalilauseen ja eksistentiaalilauseen ero ulottuu hyvin syvälle nykysuomen syntaksiin. Tätäkin seikkaa on varsin monipuolisesti käsitellyt Osmo Ikola, jonka eksistentiaalilauseetta koskevat esitykset yleensäkin pyrkivät yksityiskohtia myöten ottamaan huomioon ilmiön kaikki olennaiset puolet. Lauseopin kysymyksiä -kirjansa ensimmäisen tutkielman kolmannessa luvussa Ikola selvittelee genetiivin vaihtelua subjektin tai objektin sijan kanssa muutamissa infinitiivi- ja partisiippirakenteissa. Referoin melko laajasti Ikolan esitystä, joka seikkaperäisesti valaisee normaalilauseen ja eksistentiaalilauseen välisen eron heijastumista rakenteisiinkin. Lisään kuitenkin aina Ikolan esimerkkilauseiden jälkeen vastaavantyyppisen objektillisen normaalilauseen.

Ensimmäisen ryhmän selvitykseksi Ikola kirjoittaa: ”Kun I infinitiivin lyhyempi muoto liittyy yksipersonaiseen verbi-ilmaukseen (*pitää, tulee, täytyy, tarvitsee, sopii, on määrä* jne.), ilmaistaan subjektipersoonaa tavallisesti genetiivillä (se käsitetään ns. datiivigenetiiviksi), mutta määrätapauksissa nominatiivilla tai partitiivilla.”¹³

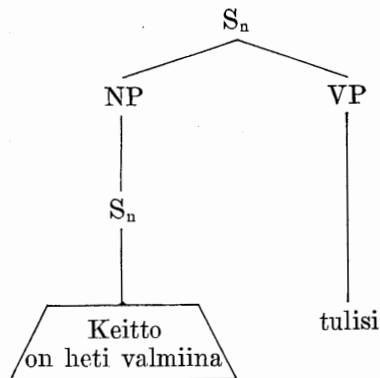
a) *Keiton* tulisi olla heti valmiina *Keittoa* tulisi olla heti valmiina
Isännän tulisi syödä *keittoa* heti

¹³ Lauseopin kysymyksiä s. 54.

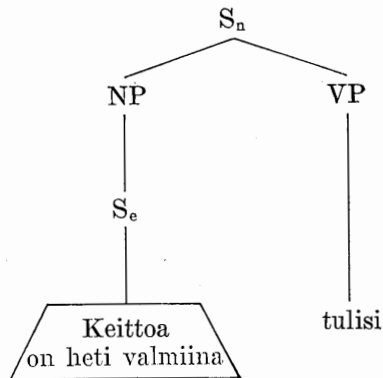
- b) *Kirjeiden* piti tulla minulle Minulle piti tulla *kirjeitä*
Isännän piti tuoda minulle *kirjeitä*
- c) *Isännän* pitää olla talossansa Talossa pitää olla *isäntä*
Isännän pitää hankkia taloon *emäntä*
- d) *Käsineiden* pitäisi olla taskussa Taskussa pitäisi olla *käsineet*
Isännän sopisi pitää *käsineet* taskussa
- e) *Kahden kansalliskielen* pitäisi Maassa sopii olla *kaksi kansal-*
viihtyä rinnan *liskieltä*
Isännän pitäisi hallita *kaksi kansalliskieltä*

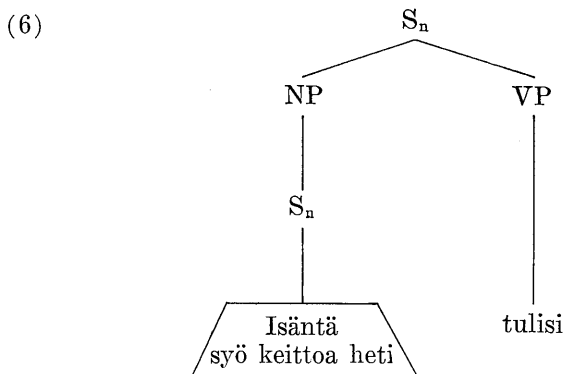
Asian havainnollistamiseksi voidaan piirtää kaikkien kolmen esimerkkityypin struktuuridiagrammit. Otetaan lähtökohdaksi ensimmäisinä olevat esimerkkikäytännöt, jolloin yksinkertaistettu ratkaisu olisi seuraavanlainen:

(4)

(5)

Verrattaessa pintaa hiukan syvemmällä olevaa etärakennetta pintarakenteeseen huomataan, että etärakenteen *normaalilauseen subjektin sija pintarakenteessa on genetiivi*, kun taas etärakenteen *eksistentiaalilauseen subjektin sija pintarakenteessa on päätteetön nominatiivi-akkusatiivi* (tiettyjä pronomineja lukuun ottamatta) *tai partitiivi*. Jälkimmäisessä tapauksessa subjekti on muodoltaan samanlainen kuin yksipersonaiseen verbi-ilmaukseen liittyvän infinitiivin objekti ja siis myös samanlainen kuin passiivilauseen objekti.

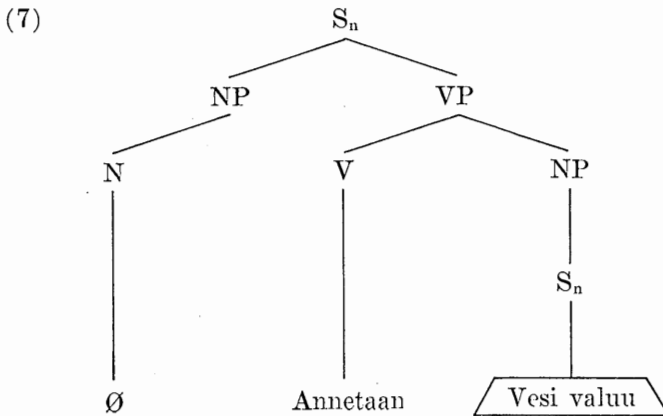
Toisen esimerkkiryhmän selvitykseksi Ikola kirjoittaa: "Kun I infinitiivin lyhyempi muoto liittyy *antaa-*, *sallia-* tai *suoda-*verbiin, niin tämän infinitiivin subjektipersoona tavallisesti ilmaistaan datii-vigenetiivillä, mutta määrätapauksissa partitiivin, nominatiivin tai genetiivin (tällöin ei ole kyseessä datii-vigenetiivi) kaltaisella muodolla. Teoreettisesti voisi sama vastakohtaisuus esiintyä myös *käskä-*verbin ohessa, mutta käytännössä tulee tämän verbin merkityksen takia yleensä kysymykseen vain datii-vigenetiivi."¹⁴

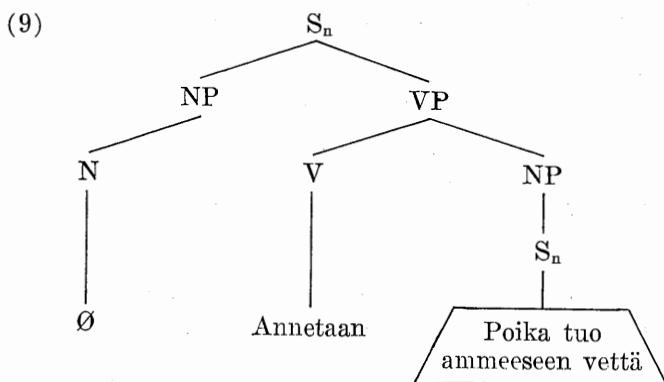
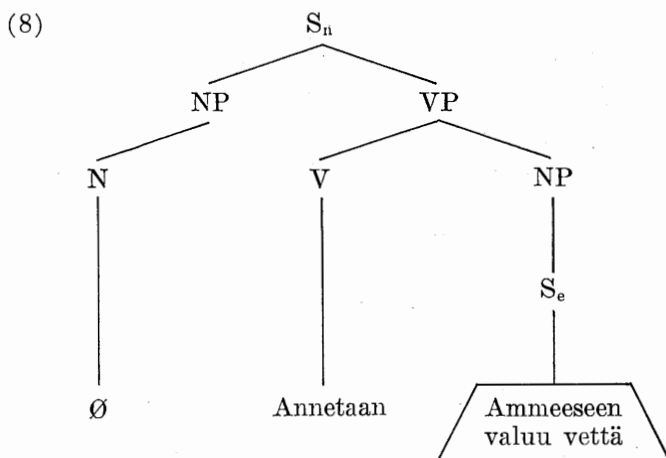
- a) *Veden* annetaan valua Ammeeseen annetaan valua
vettä
Pojan annetaan tuoda ammeeseen *vettä*
 Annan *veden* valua Annan ammeeseen valua *vettä*
 Annan *pojan* tuoda ammeeseen *vettä*
- b) Älkäämme salliko *kirjatouk-* Älkäämme antako lapsistamme
kien muodostua lapsillemme muodostua *kirjatoukkia*
 esikuviksi
 Älkäämme salliko *pojan* tehdä lapsistamme *kirjatoukkia*

¹⁴ Lauseopin kysymyksiä s. 56.

- Emme salli *kirjatoukkien* muodostua lapsillemme esikuviksi Emme anna lapsistamme muodostua *kirjatoukkia*
 Emme salli *pojan* tehdä lapsistamme *kirjatoukkia*
- c) Annettiin *saksien* jäädä laatikkoon Annettiin laatikkoon jäädä *sakset*
 Annettiin *pojan* jättää laatikkoon *sakset*
- Sinä annoit *saksien* jäädä laatikkoon Sinä annoit laatikkoon jäädä *sakset*
 Sinä annoit *pojan* jättää laatikkoon *sakset*
- d) Anna *kahden markan* jäädä taskuun Anna taskuun jäädä *kaksi markkaa*
 Anna *pojan* jättää taskuun (sa) *kaksi markkaa*
- Annoin *kahden markan* jäädä taskuun Annoin taskuun jäädä *kaksi markkaa*
 Annoin *pojan* jättää taskuun (sa) *kaksi markkaa*
- e) Anna *markan* jäädä taskuun Anna taskuun jäädä *markka*
 Anna *pojan* jättää taskuun (sa) *markka*
- Annoin *markan* jäädä taskuun Annoin taskuun jäädä *markan*
 Annoin *pojan* jättää taskuun (sa) *markan*
 (Vrt. Sallin taskuun jätettävän *markan*)

Otetaan taas pohjaksi a-kohdan esimerkit ja piirretään kunkin kolmen esimerkityypin pelkistetyt struktuuridiagrammit.

Huomataan sama kuin edellä: Etärakenteen normaalilauseen subjektin sija pintarakenteessa on genetiivi, ja etärakenteen eksistentiaalilauseen subjektin sija pintarakenteessa on nominatiivi-akkusatiivi, joka viimeisessä esimerkkilauseessa on *-n*-päätteinen, tai partitiivi. Samoin voidaan nytkin panna merkille, että etärakenteen eksistentiaalilauseen subjekti käyttäytyy pintarakenteessa aivan samoin kuin vastaavaan asemaan joutuneen transitiivilauseen objekti.

Ikolan kolmas esimerkkiryhmä sisältää partisiippirakenteita. Alkutoteamus kuuluu: "Samantapainen vaihtelu kuin äskeisessä tyypissä esiintyy myös partisiippirakenteen subjektiosassa."¹⁵ Tässä

¹⁵ Lauseopin kysymyksiä s. 58.

Ilmoittakaa *railon* olevan avoinna Ilmoittakaa jäässä olevan *railo*

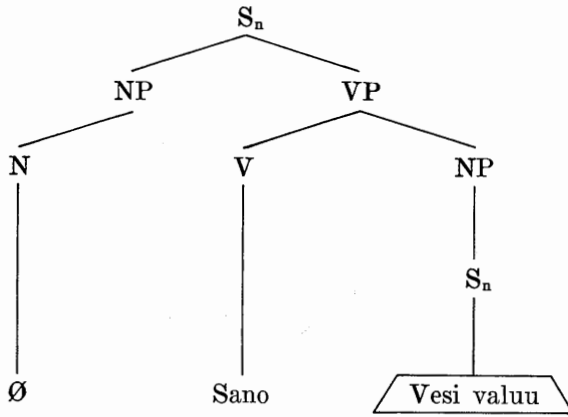
Ilmoittakaa *miehen* nähneen jäässä *railon*
 Ilmoittakaa jäässä nähdyn *r a i l o*

Hän kertoi *railon* olevan avoinna Hän kertoi jäässä olevan *railon*

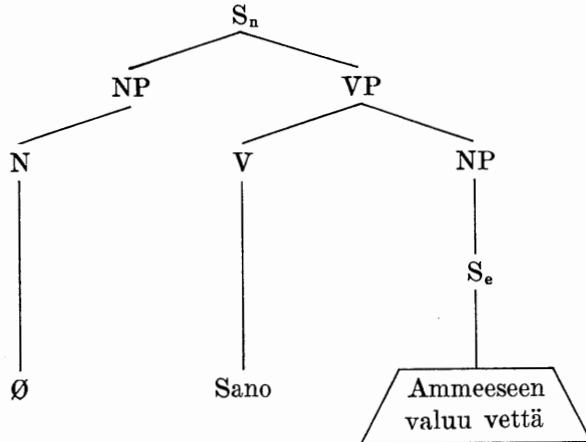
Hän kertoi *miehen* nähneen jäässä *railon*
 Hän kertoi jäässä nähdyn *r a i l o n*

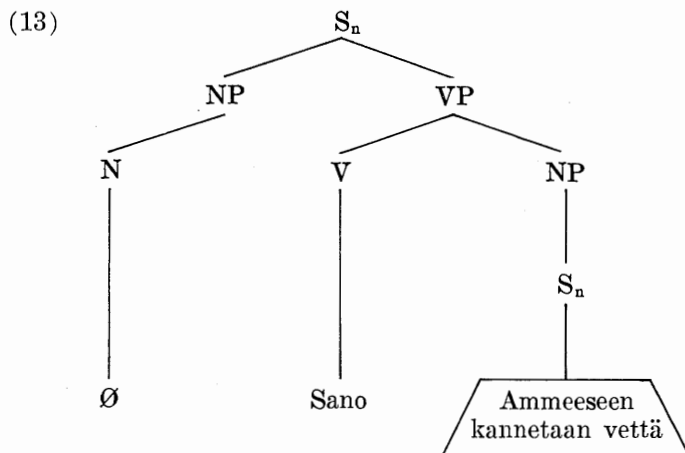
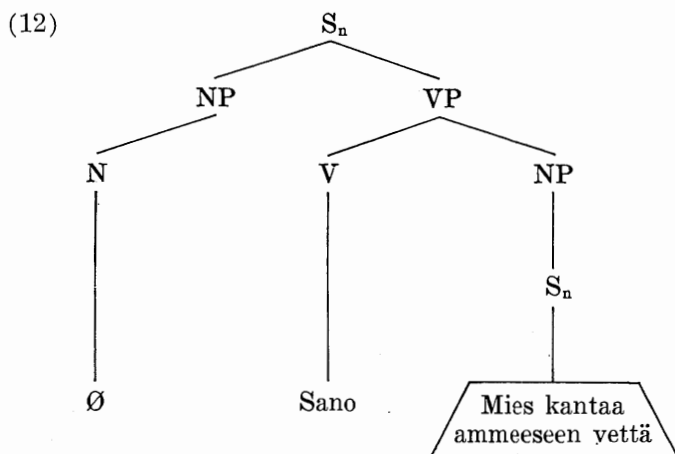
Piirretään nytkin a-kohdan esimerkkien pohjalta kunkin tyyppin struktuuridiagrammi.

(10)

(11)

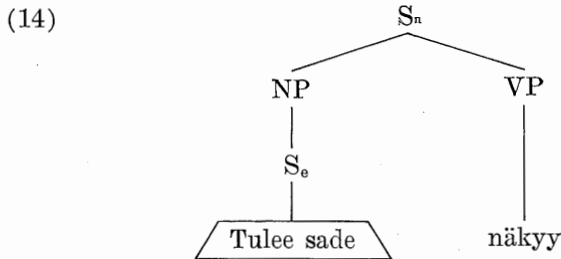
Myös näistä esimerkeistä huomataan, että pintarakenteen genetiivi edustaa rakenteissa (etärakenteen) normaalilauseen subjektia. (Etärakenteen) eksistentiaalilauseen subjektia taas on pintarakenteessa edustuneena aivan samoin kuin passiivilauseen objekti. Juuri partisiippirakenne vahvistaa parhaiten tämän alumpana esitetyn väitteen todeksi.

Edellä on toistaiseksi kuitenkin käsitelty vain objektina olevia partisiippirakenteita. Myös *kuulua-*, *näkyä-*, *näyttää-* ja *tuntua-* verbien subjektina oleva partisiippirakenne osoittaa todeksi sen,

että eksistentiaalisen partisiippirakenteen subjektin ja passiivisen partisiippirakenteen objektin muodon määrittävät samat säännöt. Esimerkit voidaan nyt poimia Ikolan Sananjalka 13:ssa olevan artikkelin esimerkistöä.¹⁶ Ensimmäiseen ryhmään lisäämme kuudennen esimerkin.

- 1.1. Näyttää tulevan *sade*
- 1.2. Tuntuu olleen *kylmä yö*
- 1.3. Kuului käyneen *vieraita*
- 1.4. *Saalista* ei näy nousevan
- 1.5. Täällä kuuluu olleen *häät*
- 1.6. Hänellä kuuluu olevan *sinut*
- 2.1. Teille kuuluu tuodun *uusi emäntä*
- 2.2. *Talo* kuuluu myytävän
- 2.3. *Häntä* tuntuu kunnioitettavan
- 2.4. *Sinut* näkyy nimitetyn virkaan

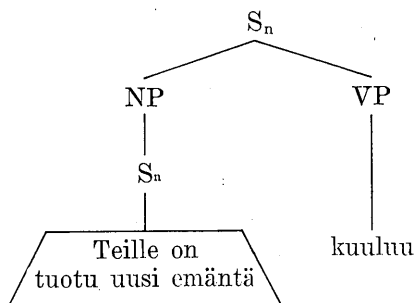
Nytkin lienee aiheellista valaista esimerkkilauseiden struktuuria kaavion avulla sen verran, että nähdään pintarakenteen subjektin takana oleva lausetyyppi, joka edellisessä ryhmässä on eksistentiaalilause ja jälkimmäisessä objektillinen passiivilause.¹⁷

¹⁶ Osmo Ikola, Lauseenvastikkeista ja upotetuista lauseista; Sananjalka 13 s. 17—51. Esimerkistö on sivuilla 19—23.

¹⁷ Struktuuridiagrammin lähtökohdaksi on näissä otettu pintarakenteen normaalilause (S_n). Lähtökohta voisi yhtä hyvin olla eksistentiaalilause, sillä monissa näiden ryhmien tapauksissa partisiippirakenne lienee tulkittava juuri eksistentiaalilauseen subjektiksi. Struktuurikaavion erilaisuudesta huolimatta lopputoteamus olisi sama: etäarakenteen eksistentiaalilauseen subjekti ja passiivilauseen objekti siirtyvät muotonsa säilyttäen pintarakenteeseen.

(15)

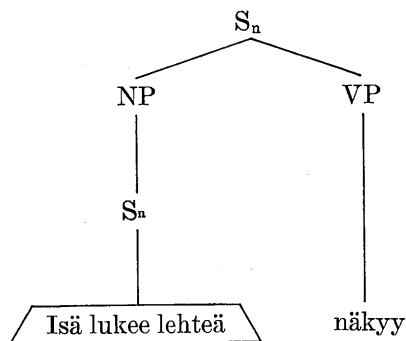

Varsin mielenkiintoinen ja mielestäni valaisevakin on muista poikkeavasti käyttäytyvä subjektina oleva partisiippirakenne, josta sanotaan, että rakenteen subjekti on samalla hallitsevan lauseen subjekti. Käytän nytkin Ikolan äsken mainitun artikkelin esimerkkejä.

- 1.1. *Isä* näyttää lukevan lehteä
- 1.2. *Yö* tuntuu olleen kylmä
- 1.3. *Työt* näkyvät päättyneen
- 1.4. *Sinä* kuulut saaneen kirjeen
- 1.5. *Häät* kuuluvat olleen eilen

Kun tämän lausetyypin struktuuria hahmotetaan kaavion avulla, nähdään, että pintarakenteen subjektin takana tässä tapauksessa on aktiivinen normaalilause.

(16)

Joudutaan tietysti kysymään, mistä johtuu, että normaalilauseen subjekti nyt pintarakenteessakin on nominatiivissa eikä ole genetiivissä kuten muissa partisiippirakenteissa. Selitys voisi olla siinä,

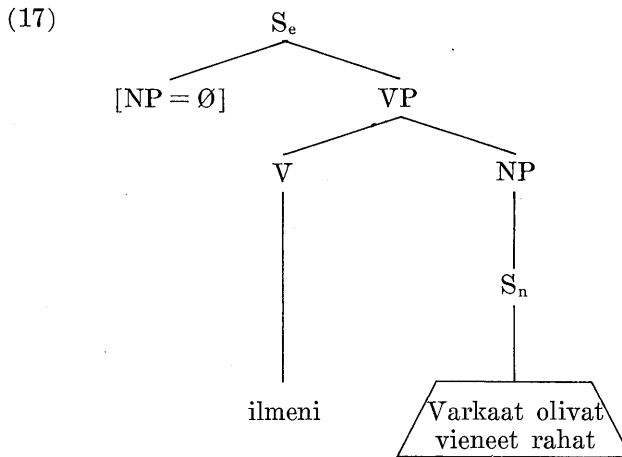
että etärakenteen normaalilause tässä tapauksessa on pintarakenteen niin ikään normaalilauseen subjektihaarassa eikä mikään estä sen *kongruoivaa subjektia* siirtymästä suoraan pintarakenteen *kongruoivan subjektin* tavallaan tyhjälle paikalle. Tästä on se etu, että tällöin normaalilauseen subjektin ja predikaatin välillä luonnostaan vallitseva kongruenssi todella näkyy; nominisubjektihan pakottaa predikaatin kongruoimaan kanssaan normaaliin tapaan.

Aina ei kuitenkaan käy edellä kuvatulla tavalla, ja silloin normaalilauseen subjektin sija pintarakenteessa on tavalliseen tapaan genetiivi. Esimerkit ovat taaskin Ikolalta.

2.1. Ilmeni *varkaiden* vieneen rahat

2.2. Osoittautui *hänen* olevan sairas

Hahmotetaan tämänkin lausetyypin struktuuria yksinkertaistetun kaavion avulla.

Erona edelliseen tyyppiin on se, että pintarakenteen lause tässä jälkimmäisessä tyypissä on eksistentiaalinen. Pintarakenteessa ei ole kongruoivan subjektin paikkaa, johon etärakenteessa olevan normaalilauseen kongruoiva subjekti voisi siirtyä. Kun tässä tapauksessa etärakenteen normaalilause transformoidaan pintarakenteeseen eksistentiaalilauseeseen inkongruenttin subjektin paikalle, normaalilauseen subjektin sija pintarakenteessa on tavalliseen tapaan genetiivi. Eksistentiaalilauseen inkongruentti subjekti ja normaalilauseen

kongruoiva subjekti eivät syntaktisesti (eivätkä morfologisestikaan) ole identtiset. Siksi ne eivät myöskään voi suoraan siirtyä toistensa paikalle.

8. Esityksessä on tähän mennessä käsitelty kolmentyyppisiä suomen kielen rakenteita. Käsitelyjärjestyksessä mainittuina ne ovat Ikolan ehdottaman terminologian mukaisesti nimitettyinä nesessiivisiä, permissiivisiä ja referatiivisiä lauseenvastikkeita. Ainakin nesessiivisistä lauseenvastiketyypeistä on osa jätetty käsittelemättä, mutta näiden rakenteiden yksityiskohtaisempikaan käsitely ei luullakseni olennaisesti muuta edellä havaittuja tuloksia.

Lukuun ottamatta näitä kolmea jo käsiteltyä lauseenvastikeryhmää suurin piirtein kaikki muut ainakin niistä rakenteista, jotka Ikola ryhmittää lauseenvastikkeiksi, näyttäisivät olevan normaali-lauseen transformaatioita. Tähän tuntuu viittaavan mm. pintarakenteen subjekti(osa)n muoto. Kyseiset rakenteet ovat temporaalinen, modaalinen, kvantum- l. arbitratiivinen, finaalinen, kvasi- l. simulaatiivinen, fatum- l. destinatiivinen ja proksimatiivinen lauseenvastike.¹⁸ Näiden rakenteiden yksityiskohtaiseen tarkasteluun en tässä yhteydessä ryhdy, mutta sitä vastoin käsitelen vielä Ikolan esittämän ryhmän viimeistä rakennetta, jonka nimenä hänen ehdotuksensa mukaan voisi olla status- l. statuaalinen lauseenvastike. Perinteisen terminologian mukaisesti kyseessä ovat nominativus ja partitivus absolutus. Lähtökohtaesimerkit lainaan jälleen Ikolan artikkelista.

- 1.1. Hän odotti *sydän pampmaillen*
- 1.2. Tyttö juoksi *hiukset hulmuten*
- 1.3. Hevonen nelisti *kaviot kipinöitä iskien*

- 2.1. Isäntä astelee *pää pystyssä*
- 2.2. Lapset juoksivat *kengät kädessä*
- 2.3. He istuivat *päät painuneina*
- 2.4. Hän tulee *papereita kädessä*
- 2.5. Hän oli nukahtanut *Raamattu käteen*
- 2.6. Käännä vene *pohja ylöspäin*

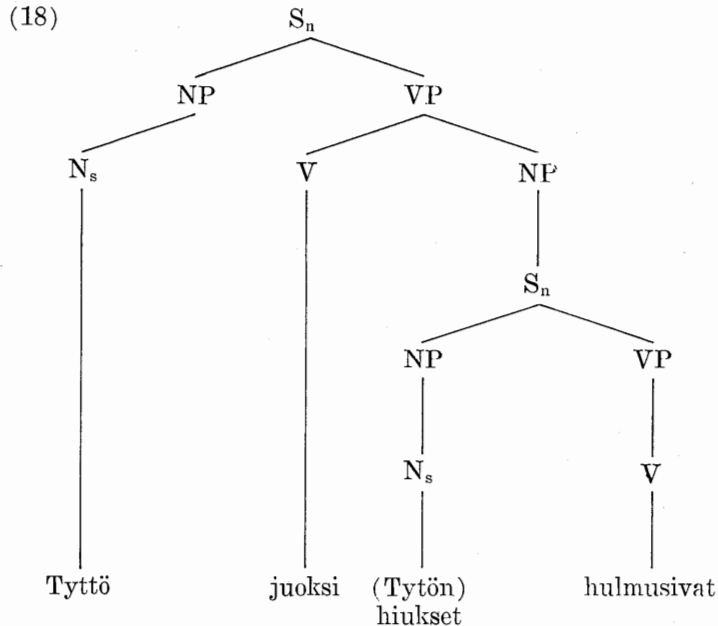
On selvä, että ensimmäisen ja toisen ryhmän lauseiden rakenteet poikkeavat toisistaan. Tämän osoittaa jo se, että ensimmäisen esimerkkiryhmän tyyppissä esiintyy muiden käsiteltyjen ja mainittujen

¹⁸ Sananjalka 13 s. 46—48.

rakenteiden tavoin verbin nominaalimuoto, jollaista jälkimmäisen esimerkkiryhmän tyyppissä ei ollenkaan ole. Esitän vielä muutaman ensimmäiseen ryhmään kuuluvan lisäesimerkin. Kolmesta teoksesta (Jutut, Tehtaan varjossa, Miehen tie) poimimistani 259:stä nominativus ja partitivus absolutuksesta 16 sijoittuu tähän ryhmään.

— — Reippaasti hän vielä astelee — — — *keppi heilahdellen* (J 22) / — — sanoo ukko *pää tärysten ja leuka jätisten* (J 46) / Kulki muka, humsutteli, *punainen paita liehuen* — — (J 56) / Siinä hän kökötti *parta pörröttäen* — — (J 107) / — — *siniset kupeet välkkäen*, kulki vaunu halki maisemain — — (J 317) / Vaunu viipyi sen vierellä *kupeet killellen* — — (J 325) / — — hänen pankkitilinsä, jonka vanha äijä *pää tutisten* oli perustanut silloin — — (MT 35) / — — toinen kuheresi kiihkeästi — — — *sivenkärjet katon lapetta viistäen* (MT 53).

Ensimmäisen esimerkkiryhmän lausetyypin pelkistetty struktuuridiagrammi voisi olla seuraavanlainen:

Tämän nominativus absolutuksen takana näyttäisi olevan normaalilause (intransitiivinen tai transitiivinen). Etärakenteen nor-

maalilauseen nominisubjektin sija on pintarakenteessa aina nominatiivi. Tässä suhteessa rakenne muistuttaa normaalilauseessa subjektina olevaa partisiippirakennetta, mutta siihen näiden kahden yhtäläisyys päättyykin. Nyt pintarakenteessa on hallitsevalla lauseella jo ennestään subjektiharassa kongruoiva nominisubjekti, joka lisäksi on toinen kuin VP-haarassa näkyvän etärakenteen normaalilauseen subjekti. Merkitsevää on se, että näiden kahden, siis pintarakenteen hallitsevan lauseen subjektin ja nominativus absolutus -rakenteen subjekti (osa)n eli etärakenteen normaalilauseen subjektin, kesken vallitsee tietynlainen semanttinen riippuvuussuhde. Yleensä tämä riippuvuussuhde on sellainen, että rakenteen subjekti (osa)n tarkoite kuuluu hallitsevan lauseen subjektin tarkoiteelle joko osana tätä itseään tai muuten. Tässä yhteydessä on tärkeintä todeta semanttisen riippuvuussuhteen olemassaolo, ja se on siksi merkitty myös struktuuridiagrammiin käyttämällä kummankin N:n alaindeksinä s:ää (N_s). Tämän alaindeksin eli mainittujen semanttisten riippuvuussääntöjen yksityiskohtainen määrittely vaatii jo oman käsitelyn.

Käsitelty nominativus absolutus -rakenne on hyvin lähellä selaista modaalirakenteeksi nimitettyä tyyppiä, jota edustaa esim. lause *Tyttö tuli itkien kotiin*. Tästäkin asiasta Ikola artikkelissaan huomauttaa, vaikka hän sitten tiettyä periaatetta noudattaen jättääkin jälkimmäisen tyyppin lauseenvastikkeiden ulkopuolelle. Mainittujen rakenteiden ainoa selvä ero on se, että jälkimmäisen tyyppin etärakenteessa olevan normaalilauseen subjekti on identtinen hallitsevan normaalilauseen subjektin kanssa ja jää tällöin pintarakenteessa automaattisesti ilman edustajaa.

Tähän statuaalisten lauseenvastikkeiden ensimmäiseen päätyyppiin kuulunevat myös seuraavantapaiset rakenteet, joita käyttämässäni esimerkkiaineistossa oli kymmenkunta:

Kulki muka, humsutteli, punainen paita liehuen, *pölu välkkyen olalla* (J 56) / Ja kimmastuneena, *vihan sokea aalto päässä kohisten*, tempaisee ukko — — (J 66) / Hän — — — käveli ja heilui kujilla ja kylällä *pääräri kädessä kikkaisten* (J 69) / Hupsu kapusi heti uunille, *köydenpätkä heiluen kaulassa* — — (J 84) / Ja joka päivä hänen täytyi nähdä velimiehensä astuvan talonsa sivuitse hontelona ja laiskana, *läkkinen kannu heiluen kädessä* (J 259) / — — ja puhalteli pollosavuja — — — *pässinpussit kalvosessa roikkuen* (J 424).

Erona edellä käsiteltyihin rakenteisiin on vain se, että näissä pintarakenteen nominativus absolutukseen kuuluu subjekti(osa)n ja predikaat(t)i(osa)n lisäksi vielä adverbiaalimäärite, joka tietysti on mukana jo etäarakenteessakin. Olennaista on, että tässä tyyppissä semanttinen riippuvuussuhde vallitseekin juuri tämän, lähinnä lokatiivisen adverbiaalimääritteen ja hallitsevan lauseen subjektin kesken.

Edellistä tyyppiä huomattavasti vaikeammin analysoitavia ovat ne nominativus ja partitivus absolutus -rakenteet, joista kokonaan puuttuu verbin nominaalimuoto. Kysymykseen tulevat siis esimerkiksi toisessa ryhmässä mainitut ja niitä vastaavat tyyppit. On kuitenkin ilmeistä, että kaikki mukaan tulevat tapaukset eivät muodosta aivan yhtenäistä kokonaisuutta. Seuraavaksi yritän ryhmitellä yhteen kuuluvia tyyppisiä ja esitän samalla joukon lisäesimerkkejä.

Ehkä kaikkein tavallisin kysymykseen tulevista rakenteista on sellainen, jossa nominatiivissa tai partitiivissa olevaa nominiä seuraa jokin lähinnä paikallisilmaukseksi käsitettävä määrite. Poimimistani aikaisemmin mainituista 259 esimerkistä 87 on tähän ryhmään kuuluvia. Esitän näistä osan näytteeksi.

Sillä mikä on tuo isäntä, paksu olio, *sikaari hampaissa*, viinalle löyhähdellen? (J 14) / Rahilla istui ukko, *kainalosauvat vierellään, kirja polvillaan* — — (J 44) / Rengit kaivoivat lattiaan kuopan ja peittivät hänet sinne *punainen kauhtana yllä, kirves vieressään* (J 56) / Mies — — — hihkaisee vielä *viinanhöyryjä päänsään* — — (J 61) / Mutta samassa kolmas mies tuli kohti *seiväs kourassa* — — (J 70) / Olin vielä pieni, kuljin koulutietä *laukku seljässä* (J 77) / Sillä Takalon Antti käveli kuin herra — — *oikein korea nauha kaulassa ja patiinit jalassa* (J 114) / Partamies asteli *hattu kädessään* — — (J 139) / Rannalla hän istuu liikahdamatta *matopurkki vieressään* — — (J 187) / Isäntä tuli sisään *suksisauva kourassaan* — — (J 261) / Vehviläinen seisoi — — — *vain paita ja alushousut päällä* (J 284) / Nykyaikainen ihminen oli siinä syönyt ja odottanut turvevallin suojassa *ase kourassa* ... (J 326) / — — ja illan tullen ilmestyi Saikansalo Kaverin eteen *vahva köysinippu kainalossaan* (J 463) / Heta — — — lähti kiireesti kävelemään, *harmaat pölytuprut liepeissään* (J 519) / Hän oli juuri lähdössä talon portilla, *lauma saattajia ympärillään* — — (J 534) / Sitten hän ehti kartata ja kehrätäkin, polkea rukkia, *nuorin Pussinen sylissä tissi suussa* (J 538) / — — Samuel saa lähteä juoksemaan erään tuttavän luo *pieni pussi mukanaan* (TV 9) / Työväki lähtisi nyt *ase kädessä* hankkimaan itselleen oikeutta (TV 23) / Näiden koneiden keskellä Samuel käveli *luuta käsissään* — — (TV 33) / Hän on oikein sievä,

punaposkinen, *hiukan kesänkirjavia poskilla ja otsassa* (TV 92) / — — *hyppisimme tänäkin päivänä vielä puusta puuhun karva-peite yllämme* — — (TV 119) / Samuel istuu kaukana toisten takana *Frans vieressään* (TV 123) / Soittaja istuu kivellä *hanuri polvillaan* (TV 195) / *Tyhjä vakka olkapään varassa ja tyhjäät säkit vasemmassa kainalossa* vaelsi Ahrolan nuori isäntä nyt takaisin — — (MT 53) / Siellä makasi nuori, voimakas, hyväluontoinen nainen — — — *poika lähellään* (MT 66) / — — kun etumies *viikate olallaan* reippaasti astui kotikujaa heinäpellolle (MT 110) / Siellä oli kyllä isäntä villapaitasillaan ja *tallukkaat jalassa* — — (MT 151) / Toini oli nukahtanut *sänkyynsä vaate päällä* (MT 162) / Sieltä tuli lihavahko vaimo *saali hartioilla, kannu kädessä* yli kadun — — (MT 203).

Toiseksi luettelen joukon esimerkkejä, joiden rakenteet eroavat edellisistä siinä, että rakenteen osien järjestys on päinvastainen. Nyt esitettävissä rakenteissa nominatiivissa tai partitiivissa oleva nomini seuraa lähinnä paikallisilmaukseksi käsitettävän määritteen jäljessä. Tähän ryhmään kuuluvia tapauksia oli käsittelemässäni aineistossa kaikkiaan 53.

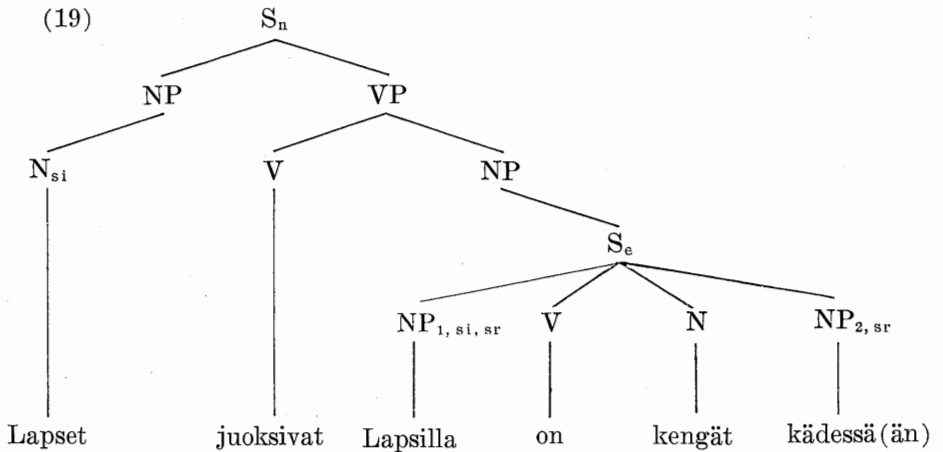
Seisoi kaksi pirttiä vastakkain, *välillään porstua* (J 58) / Toikkaili siellä jätkäjoukossa lakittomin päin, naureskellen ja *silmissä viinan hehkua* (J 62) / Ja synnyinmaan muistot nousevat sielussani *ympärillään satuinen rome* (J 81) / Päärhälli istui talonsa vieressä — — — *vierellään karahveissa vettä ja viinaa ja sylissään hanuri* — — (J 93) / Juuseppi istua lāsotti — — — *kädessään nuoranpätkä, jaloissaan välkkyvä veitsi* (J 253) / Mies tuijotteli ulos huulillaan *mietteleäs hymy* — — (J 356) / Se laihtui, *jalkainsa juuressa mehevä heinä* — — (J 482) / Ainoastaan vanha vaimoihminen istuu nurkassa ja liekuttaa lasta, *huulillaan jonkinlainen hyräily* (J 512) / Likaisina, laihoina, *kainalossa pieni mytty matkatavaroita*, saapuivat kapinoitsijat kotiin (TV 7) / Samuel tulee pian takaisin *mukanaan hiukan ruisjauhoja ja pieni pala silavaa* (TV 9) / — — tullessaan ensi kerran kotiin *käsivarressaan punainen nauha ja mukanaan kivääri*, oli hän ollut puhe-*liaampi* — — (TV 22) / — — istuu vain *huulillaan ylimielinen ja halveksiva hymy, sisimmässään jäytävä itsensä halveksiminen* — — (TV 134—135) / Samuel katselee häntä *mielessään uhmaa ja epävarmuutta* (TV 148) / — — puhui etumies *kasvoillaan vielä tilanteen tuoma juhmallisuus* (MT 39) / Neiti suoritteli kaikki *tehtävänsä huulillaan hieno tietäväisyyden nipistys* — — (MT 147) / — — ja hän meni *kasvoillaan naurava vihaisuus* — — (MT 208).

Nämä kaksi ryhmää edustavat mielestäni samaa, statuaalisten lauseenvastikkeiden tavallisinta tyyppiä. Käsittelemistäni esimerkeis-

tä näihin kuuluu yli puolet. Huomiota kiinnittää erityisesti se, että lähinnä paikallisilmaukseksi käsitettävä määräosa on hyvin usein (ja voisi olla käytännöllisesti katsoen aina) possessiivisuffiksillinen. Possessiivisuffiksi viittaa melkein kaikissa tapauksissa hallitsevan lauseen subjettiin, mutta harvinaisissa tapauksissa se voi viitata — kuten esimerkeistäkin näkyy — hallitsevan lauseen objektiin tai toisen rakenteen subjettiin, ehkä johonkin muuhunkin jäsenen.

Tämän rakennetyypin takana näyttäisi olevan aikaisemmin puheena ollut eksistentiaalilauseen erikoistapaus eli ns. omistuskonstruktio, jonka looginen subjekti eli habitiiviadverbiaali on semanttisesti identtinen hallitsevan lauseen subjektin (harvoin objektin tai jonkin muun jäsenen) kanssa ja jää pintarakenteessa vaille edustajaa. Etärakenteen eksistentiaalilauseessa on kuitenkin habitiivisen lisäksi myös toinen, lähinnä lokatiiviadverbiaali, jonka tarkoite on semanttisessa riippuvuussuhteessa loogisen subjektin tarkoitteeseen. Tästä riippuvuussuhteesta on osoituksena possessiivisuffiksikin, joka viittaussuhteensa säilyttäen siirtyy pintarakenteeseen, mutta koska looginen subjekti transformoitaessa putoaa tarpeettomana pois, riippuvuussuhde siirtyy suoraan hallitsevan lauseen asianomaiseen jäsenen. Rakennetyypin subjekti vastaa etärakenteen eksistentiaalilauseen subjektia, ja kuten tällaisissa tapauksissa aina subjekti siirtyy muotonsa säilyttäen pintarakenteeseen. Kysymyksessä on siis nominativus-accusativus et partitivus absolutus.

Puheena olevan tyyppin struktuuria voidaan jossain määrin havainnollistaa seuraavantapaisen yksinkertaistetun puudiagrammin avulla (S = Lapset juoksivat kengät kädessään).

Strukturidiagrammi ei tietenkään edusta syvärakennetta, mikä näkyy jo eksistentiaalilauseen muodosta. Kaaviossa on eksistentiaalilauseen kahden adverbiaalimäärittteen (NP₁ ja NP₂) välistä semanttista riippuvuussuhdetta merkitty alaindeksillä _{sr} ja hallitsevan lauseen subjektin ja eksistentiaalilauseen habitiiviadverbiaalin eli loogisen subjektin semanttista identtisyyttä alaindeksillä _{si}. Näidenkin alaindeksien eli semanttisten sääntöjen yksityiskohtainen määrittäminen kuuluu toiseen esitykseen.

Tähän samaan tyyppiin kuulunevat myös seuraavantapaiset rakenteet (Mies rakensi talon *poikansa t. pojat t. poikia apulaisinaan*), joita käsittelemässäni aineistossa oli muutamia.

Siellä hän asui talossaan, *ainoana seuranaan vanha, puolikuuro palvelijansa* — — (J 92) / Niin oli Eemeli pian toisen ikäkymmenensä loppuun ehtivä nuorimies, yksin *pääasiallisena omaisuutenaan haitari ja nuhraantunut korttipakka* (J 94) / Nuori Narkaus halusi elää yksin — — — *ainoana seuranaan omat ajatuksensa* (J 162—163) / Kaiken tämän etumies teki yksinään — — — *hyönteiset ja pihalinnut ainoina seuralaisinaan* (MT 110).

Ainoana erona edellisiin verrattuna on näissä paikallisilmauksen tilalla esiintyvä predikatiiviadverbiaali, joka niin ikään on mahdollinen eksistentiaalilauseessa.

Seuraavanlaisia statuaalisten lauseenvastikkeiden kolmatta tyyppiä edustavia rakenteita oli käsittelemässäni esimerkkiaineistossa 55.

Hän kuunteli kärsivällisesti — — — *silmät kauhusta pyöreinä* (J 36) / Venyi siinä vierelläni Närhi-Isko — — — *jäsenet raukeina* — — (J 97) / Se oli jänisvainaja, *katkennut käpälä lastoitettuna* — — (J 157) / Joka ainoa aamu nousi ukko *pää iloisen keveänä* (J 243) / Työnjohtaja tuijotti kauan tyhmistyneenä, *silmät suitsirenkaina* (J 412) / Kävelkään vain kairatar *tukka tuulenkourana, nenä huurteessa, turpa punaisena* — — (J 418) / Narkauksen viisipenninen oli sen tilalla, *toinen syrjä maahan uponneena* — — (J 449) / Hän alkoi palailla saunaa kohti, ontuvana, *alaston ruho pitkien verijuovien koristamana* (J 461) / Tämä oli hetimiten maailmalta kotiuduttuaan kuollut Hetan hoiviin köyhänä, *kuulu arkkunsa ja kukkaronsa työpöyhjinä* (J 525) / Hän kääntyy kiivaasti, *kasvot aivan punaisina* — — (TV 20) / Samuel istui sohvalla ja katsoi häntä *silmät suurina* (TV 31) / Sisar istuu ja valvoo hänen vieressään *nuori pää käsiin painettuna* (TV 253) / Opettaja meni, *pää ja vartalo suoran kankeana törönä* — — (MT 15) / — — virkahti tyttö *ilme hiukan lämmenneenä*

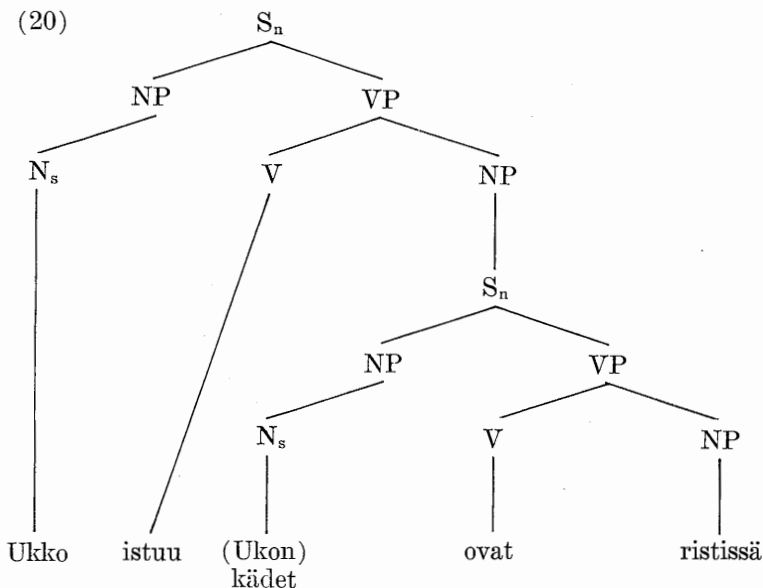
(MT 17) / Paavo nojasi kumppaniinsa *silmät suljettuina* — —
 (MT 224) / — — ja makasi siinä *ruumis paljaaksi kuoriutuneena*
 (MT 232).

Samaan perustyyppiin kuulunevat myös seuraavan ryhmän rakenteet, joita esimerkkiaineistossa on yhteensä 35.

Ja niin tapahtui, että Nätti-Jussi astui ulos tohtorin talosta — —
 — *hattu kallellaan* — — (J 42) / Ruumiin ääressä istuu ukko,
kädet ristissä, pää nyököllään — — (J 48) / — — torpanmiehen
 lehmänkin, joka märehii haassaan kiven kupeella *vatsa pullollaan*
keväistä ruohoa (J 97) / Niinpä tämä sairausvaunuissa ajaa körö-
 tellyt ruskeatakkinen vainaja, *suu murheellisessa irvessä*, kápälä
 lastoitettuna, pää käärittynä ja koopeellä merkittynä, riitti — —
 (J 158) / Vaaleaverinen nainen seiso i ohuissa pukineissa, *hiukset*
levällään — — (J 252) / — — puheli isäntä *parta huurteessa* —
 — (J 299) / — — kuljettaja otteli ryyppyjä ajaessaan *kädet irti*
ratista (J 319) / — — makasi takiton mies *kädet levällään* (J
 330) / Hän istui tuvan penkillä *käsivarret ristissä* — — (J 520) /
 — — hän on kävellyt kantavana, *jalat haarallaan ja maha lupaa-*
vasti pullollaan (J 537) / Hän makaa *silmät ummessa* — —
 (TV 40) / — — hän saa koko ikänsä kulkea *pää kumarassa* (TV
 145) / Usein odotellessaan Elsa saa Samuel seisoa sateessa *kau-*
luksset pystyssä (TV 170) / Vaimo nukkui taas täydessä unessa,
suu hiukan raollaan, kellervät hiukan pilaantuneet hampaankärjet
näkyvissä (MT 76) / — — ja puhui hänelle jumalansanan kautta
 ja *silmät vesissä* — — (MT 140) / — — tyttö nopeasti perääntyi,
suu hienossa naurunmareessa (MT 262).

Myös tämä statuaalisten lauseenvastikkeiden kolmas päätyyppi on varsin tavallinen. Käsittlemässäni esimerkkiaineistossa tähän ryhmään kuuluvia rakenteita oli yhteensä 90 eli runsas kolmannes. Periaatteellisesti tämä tyyppi käsittääkseni eroaa edellisestä selvästi, joskin rajan vetäminen joissakin tapauksissa saattaa olla tulkinnanvaraista. Tämän rakenteen subjekti(osa)na lienee aina nominatiivissa oleva nomini (kysymyksessä on siis nominativus absolutus) ja statuaalisten lauseenvastikkeiden olemukseen kuuluva semanttinen riippuvuussuhde vallitsee nyt tämän subjekti(osa)n tarkoitteen ja hallitsevan lauseen subjektin (tai harvinaisissa tapauksissa jonkin muun jäsenen) kesken. Rakenteeseen subjekti(osa)n lisäksi kuuluvana määritteenä on ensimmäisen esimerkkiryhmän tapauksissa predikatiiviadverbiaali ja jälkimmäisen esimerkkiryhmän tapauksissa

jokin muu, lähinnä tapaa, suuntaa tms. merkitsevä adverbiaali. Tämän rakenteen takana näyttäisi olevan intransitiivinen normaalilause. Rakenteen perusstruktuuria voisi siis havainnollistaa seuraava pelkistetty puudiagrammi, jossa mainittua semanttista riippuvuussuhdetta on merkitty alaindeksillä _s. (Havainnollistettu pintarakenteen lause on *Ukko istuu kädet ristissä*.)

Edellä viittasin siihen, että statuaalisten lauseenvastikkeiden toisen ja kolmannen päätyypin välisen rajan selvittäminen ei aina ole helppoa. Ei nimittäin liene mahdotonta ajatella, että ainakin osa kolmannen tyypin tapauksista pohjautuisi etärakenteen eksistentiaalilauseeseen. Yhteistä näille tyypeille on joka tapauksessa se, että pintarakenteesta kokonaan puuttuu verbin nominaalimuoto eli predikaatti(osa). Yhteistä on myös se, että tuon pintarakenteesta puuttuvan predikaatin edustajana on etärakenteessa aina suhteellisen merkityksetön verbi, toisessa tyypissä eksistentiaalilauseeseen predikaatti, kolmannessa taas lähellä kopulaa oleva predikaatti.

9. Lopuksi on huomautettava siitä, että niin valaisevaa kuin pintarakenteen takana olevan etärakenteen, mahdollisesti syvärakenteen-

kin, selvittäminen monissa tapauksissa näyttää olevan, sen varaan ei voi rakentaa liian paljon. Syntaksin tutkimisen ensisijainen tehtävä on pintarakenteen syntaksin selvittäminen, eikä ilman muuta voi lähteä siitä olettamuksesta, että *jokaisen* pintarakenteen takana tai alapuolella olisi jotakin. Tärkeintä on, että analysissa nojaututaan mahdollisimman suuressa määrin syntaksin omiin muotokriteereihin. Näin on tehtävä siitäkin huolimatta, että kuten heti esitykseni alussa totesin, viime kädessä konteksti, siis semantiikka, ratkaisee, minkälainen kielellisestä ilmauksesta kulloinkin tulee. Kontekstikaan ei luonnollisesti ole mielivaltainen, ja siksi myös siihen on aina suhtauduttava varauksin. Ravila sanoo asian ilman koukeroita: "Mutta meidän luontaista, yhteyksiä luovaa mielikuvitustamme on hillittävä, sen on alistuttava ankaroiden tosiasian edessä. Abstraktinen, vailla todellisuuspohjaa oleva selityspenuste ei ole mikään tieteellinen penruste ollenkaan." (Totuus ja metodi s. 15).

AIMO HAKANEN: *Normalsatz und Existentialsatz*

1. Im Finnischen gibt es zwei deutlich voneinander abweichende Satz-kategorien: die Normal- und die Existentialsätze. Je nach dem Charakter ihres Prädikatverbs können die Normalsätze in drei Haupttypen eingeteilt werden: der Intransitiv- bzw. Subjekttyp (Typ 1), der Transitiv- bzw. Objekttyp (Typ 2) und der Kopula- bzw. Prädikativtyp (Typ 3). Die Grundstruktur aller Normalsätze ist die gleiche und kann mit Hilfe nachstehender formaler Kriterien bestimmt werden: 1) Der Normalsatz hat ein kongruierendes Subjekt. 2) Das Nominalsujet im Normalsatz steht immer im Nominativ. 3) Der normal betonte Normalsatz hat immer die gerade Wortfolge, das Subjekt geht also normalerweise dem Prädikat voran.

2. Die Existentialsätze werden zunächst in zwei Haupttypen aufgegliedert (Typ 4 und 5), deren letzterer die sogenannte possessive Konstruktion ist. Nachstehende formale Kriterien bestimmen die Grundstruktur der Existentialsätze: 1) Prädikat des Existentialsatzes ist ein intransitives Verb, d.h. zusammen mit dem Prädikat steht nie ein Objekt oder Prädikativ. Morphologisch ist das Prädikat immer identisch mit der finiten Form der 3. Person Sing. 2) Der Existentialsatz hat nie ein kongruierendes Subjekt. Kasus des Nominalsujekts im bejahenden Existentialsatz ist der Nominativ-Akkusativ oder Partitiv, im verneinenden immer der Partitiv. 3) Der normalbetonte Existentialsatz hat immer die indirekte Wortfolge, also geht das Prädikat normalerweise dem Subjekt voran. Oft steht vor dem Prädikat ausserdem noch eine adverbiale Bestimmung.

3. Die für Form und Verwendung des Nominalsubjekts im Existentialsatz sowie des Nominalobjekts in dem zu den Normalsätzen zählenden Passivsatz geltenden Regeln sind im Prinzip gleich.

4. Als Satzglied nimmt das Subjekt des Existentialsatzes syntaktisch und auch morphologisch eine ganz andere Stellung ein als das Subjekt des Normalsatzes. Eine tiefgehende Zweiteilung in Normal- und Existentialsätze reicht bis zu den verschiedenen Transformationen der Fundamentalsätze, vor allem den sogen. Satzentsprechungen, die in der finnischen Sprache häufig angewendet werden.

5. Die Wortfolge im Finnischen ist frei, ohne deshalb willkürlich zu sein. Von zwei semantisch ganz verschiedenartigen Sätzen (A) *Suutari on kylässä* (Der Schuster ist im Dorf) und (B) *Kylässä on suutari* (Es gibt einen Schuster im Dorf) wird aufgrund der Wortfolge Satz A als Normalsatz und Satz B als Existentialsatz eingestuft. Das gleiche gilt für die Negationen der betr. Sätze: (A) *Suutari ei ole kylässä* (Der Schuster ist nicht im Dorf) und (B) *Kylässä ei ole suutaria* (Es gibt keinen Schuster im Dorf). Wird das possessive Suffix der 3. Person — alleinstehend bezieht er sich ja meistens auf das Subjekt des Satzes — dem 1. Satz beigefügt, so erweist sich das Wort *suutari*, beim 2. Satz das Wort *kylässä* als Subjekt. In diesem Falle handelt es sich um ein sogenanntes psychologisches Subjekt, das im Normalsatz dem grammatischen Subjekt gleichkommt, im Existentialsatz aber eine dem Prädikativ vorangehende adverbiale Bestimmung ist.

Die Wortfolge der von mir aus zwei finnischen Romanen gesammelten anderthalb tausend Existentialsätze festigte meine Auffassung, dass die Wortfolge bei der Bestimmung von Existentialsätzen als formales Kriterium volle Geltung besitzt. Bei $\frac{2}{3}$ der statistisch erfassten Sätze stimmte die Wortfolge genau mit den Haupttypen der Existentialsätze (Typ 4 und 5) überein. Im gesamten Material gab es kaum Existentialsätze, die nicht irgendeines der oben aufgeführten formalen Kriterien von den Normalsätzen unterschieden hätte.

6. Wird eine allseitige Definition des Existentialsatzes angestrebt, so sind ausser formalen Kriterien auch semantische nötig. Man sollte die semantischen jedoch nicht in den Mittelpunkt rücken und sollte sie überhaupt erst an zweiter Stelle anwenden, nach den formalen Kriterien, weil andernfalls leichter Undeutlichkeit entsteht. Ein "Existenzverb" kann z.B. sowohl im Normal- als im Existentialsatz als Prädikat stehen. Auch die Spezies ist eine sekundäre Erscheinung. Das Finnische besitzt nicht, wie die sogen. Artikelsprachen, eine einzige Spezieskategorie, sondern eine Art Kontextspezies, die durch das Zusammenwirken mehrerer Teilfaktoren entsteht.

7. Die Widerspiegelung des Unterschieds zwischen Normal- und Existentialsatz in einigen Infinitiv- und Partizipialkonstruktionen ist von Osmo Ikola in verschiedenen Zusammenhängen wiederholt untersucht worden. In den betr. Konstruktionen kommt dieser Unterschied einerseits im Wechsel des Genitivs und andererseits im Wechsel des Subjekt- bzw. Objektkasus zum Vorschein. In den von Ikola behandelten Konstruktionen, seiner eigenen Terminologie zufolge nezesativen, permissiven und referativen Satzentsprechungen, wird die Transforma-

tion des Subjekts im Normalsatz vom Genitiv, im Existentialsatz vom Kasus des Subjekts bzw. Objekts repräsentiert. Auch bei diesen lässt sich die soeben erwähnte prinzipielle Übereinstimmung erkennen: in den verschiedenen Transformationen des Fundamentalsatzes bleibt das Verhalten des Subjekts im Existentialsatz und des Objekts im Passivsatz unverändert.

8. Der Unterschied zwischen Normal- und Existentialsatz spiegelt sich m.E. auch in jenen Konstruktionen wider, die man herkömmlicherweise Nominativus und Partitivus absolutus zu nennen pflegt. Diese Konstruktionen bilden keine homogene Gruppe, sondern können in drei Haupttypen eingeteilt werden. Den ersten Haupttyp bilden die Konstruktionen mit einem Subjekt- und einem Prädikatteil. Diese Konstruktion vertritt den Normalsatz der Fernstruktur und ihr Nominalsubjekt steht immer im Nominativ. Die Konstruktion wird infolgedessen als Nominativus absolutus bezeichnet. Schwieriger zu analysieren als diese sind alle anderen Nominativus und Partitivus absolutus-Konstruktionen, denen das Fehlen der als Prädikatteil stehenden Nominalform des Verbs gemeinsam ist. Diese Konstruktionen zerfallen m.E. in zumindest zwei Hauptgruppen. Die Konstruktionen der ersten Gruppe vertreten einen Sonderfall des in der Fernstruktur befindlichen Existentialsatzes, nämlich die sogenannte Possessivkonstruktion; die Konstruktionen der zweiten Gruppe dürften den intransitiven Normalsatz der Fernstruktur vertreten. Für eine gründliche Klarlegung der betreffenden Konstruktionen bedarf es jedoch weiterer Untersuchungen.

9. Aufschlussreich ist oftmals eine Klarlegung der hinter der Oberflächenstruktur stehenden Fernstruktur, andererseits darf man auf sie nicht allzu viel bauen. Die wichtigste Aufgabe der Syntaxforschung besteht natürlich in der Erforschung der Syntax der Oberflächenstruktur. Dabei muss man sich in möglichst grossem Masse auf die eigenen formalen Kriterien der Syntax stützen, wenn auch der Kontext, also die Semantik, letzten Endes dafür massgebend ist, wie sich der sprachliche Ausdruck jeweils gestaltet.